

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародних відносин

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**КРИЗОВЕ ЛІДЕРСТВО ТЕРЕЗИ МЕЙ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (2016-2019 рр.)**

Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Бараненко Ангеліни
Олександрівни

Науковий керівник:
Старший викладач кафедри
міжнародних відносин
Баранова Н. В.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження	9
РОЗДІЛ 2	13
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ТА КРИЗОВОГО ЛІДЕРСТВА	13
2.1. Концептуалізація феномену «кризове лідерство» та його особливості в політичному управлінні.....	13
2.2. Роль особистості політичного лідера у формуванні зовнішньополітичного курсу держави на прикладі Великої Британії	17
2.3. Історичний контекст євроінтеграційного курсу Великої Британії та передумови Brexit.....	26
РОЗДІЛ 3	34
ЛІДЕРСТВО ТЕРЕЗИ МЕЙ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ	34
3.1. Зовнішньополітична стратегія Т. Мей в контексті реалізації політики Brexit: «План Чекерс» та «Червоні лінії»	34
3.2. Переговорний процес між урядом Т. Мей та Європейським Союзом: стратегія, тактика та ключові суперечності	39
3.3. Внутрішньополітичні виклики Brexit: взаємодія з парламентом, протистояння з опозицією та розкол у Консервативній партії	44
3.4. Комунікаційна стратегія Т. Мей та її вплив на формування громадської думки	49
РОЗДІЛ 4	57
НАСЛІДКИ КРИЗОВОГО ЛІДЕРСТВА Т. МЕЙ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ	57
4.1. Оцінка впливу управлінських рішень Т. Мей на зміст та результати Угоди про вихід (Withdrawal Agreement)	57
4.2. Наслідки Brexit для європейської політики: зміна балансу сил і роль провідних держав ЄС (Франції та Німеччини)	60
4.3. Порівняльний аналіз лідерського стилю Т. Мей та її наступників у контексті реалізації політики Brexit.....	64
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Брекзит	Вгехіт (вихід Великої Британії з Європейського Союзу)
ВБ	Велика Британія
ГРУ	Головне розвідувальне управління
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄЕС	Європейська економічна спільнота
ЄПБО	Європейська політика безпеки та оборони
ЄС	Європейський Союз
НАТО	Організація північноатлантичного договору
ООН	Організація Об'єднаних Націй
СЗПБ/ СПБО	Спільна політика безпеки та оборони
СЗППБ	Спільна зовнішня та безпекова політика
США	Сполучені Штати Америки
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Актуальність теми. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу (Brexit) став наймасштабнішою геополітичною та інституційною кризою Європи XXI століття, що докорінно змінила сучасну історію Великої Британії та її підхід до процесів євроінтеграції. Brexit спричинив глибоку трансформацію зовнішньополітичного курсу країни та зумовив уряд приймати стратегічно важливі та водночас складні управлінські рішення.

У контексті цих подій, особливу увагу викликає політичне лідерство, зокрема, постать прем'єр-міністра Терези Мей, яка очолила уряд Великої Британії в період 2016-2019 рр. Дослідження її діяльності як політичного лідера дозволяє зрозуміти, яким чином особистісні та стратегічні фактори впливали на хід та результати кризових процесів у державі.

Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового осмислення того, як функціонують механізми прийняття політичних рішень у кризових умовах, які фактори успіху та провалу лідерів та який характер впливу мають індивідуальні риси лідерського стилю управління на зовнішньополітичний курс держави в цілому.

Об'єкт дослідження: політичне та кризове лідерство уряду Великої Британії на чолі з Терезою Мей (2016–2019 рр.) в умовах глибокої інституційно-політичної кризи, спричиненої зміною зовнішньополітичної стратегії Великої Британії щодо Європейського Союзу після референдуму 2016 року.

Предмет дослідження: особливості стратегії кризового лідерського стилю Терези Мей, а також його наслідки та вплив на зміст, динаміку та подальшу зміну зовнішньополітичної парадигми Великої Британії в період 2016–2019 рр.

Мета дослідження: здійснити комплексний теоретико-прикладний аналіз специфіки кризового лідерства Терези Мей у період трансформації євроінтеграційного курсу Великої Британії, визначити чинники, що зумовили кризовий характер її політичних рішень та оцінити вплив її лідерського стилю

на внутрішньополітичну ситуацію, зовнішньополітичний курс і міжнародну позицію Великої Британії.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми кризового та політичного лідерства, визначити джерельну базу дослідження;
- встановити теоретико-методологічні підходи до вивчення політичного та кризового лідерства, визначити його концептуальні особливості в контексті політичного управління;
- проаналізувати історичні передумови та ключові етапи євроінтеграційного курсу Великої Британії до 2016 року та визначити чинники, що зумовили кризу Brexit;
- дослідити ключові елементи реалізації зовнішньополітичної стратегії Терези Мей щодо Brexit «План Чекерс» та «Червоні лінії»;
- проаналізувати переговорну тактику уряду Т. Мей у контексті взаємодії з ЄС, виявити стратегічні та тактичні особливості, а також ключові суперечності, що призвели до внутрішньополітичних викликів;
- обґрунтувати вплив управлінських рішень Т. Мей на формування змісту та остаточних результатів Угоди про вихід (Withdrawal Agreement);
- виявити регіональні та глобальні наслідки Brexit для європейського балансу сил та ролі провідних держав ЄС (Франції та Німеччини).
- провести порівняльний аналіз лідерського стилю Терези Мей та її наступників (Бориса Джонсона, Ліз Трасс та Ріші Сунак);

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 2016-2019 рр. що співпадає з прем'єрством Терези Мей та ключовими етапами переговорного процесу щодо реалізації політики Brexit.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані висновки роботи можуть стати фундаментом для вдосконалення підходів до застосування стратегії антикризового управління. Аналіз помилок уряду Терези Мей, що включає, зокрема, встановлення жорстких «Червоних ліній» на початковому

етапі переговорного процесу та запуск ст. 50 Лісабонського договору без встановлення попереднього внутрішньополітичного узгодження може скласти важливе практичне значення для інших держав, що стикаються з кризами легітимності та політичної фрагментації.

Теоретичне значення роботи полягає у концептуалізації феномену «кризового лідерства» у політичній сфері. Дослідження демонструє, як політична криза може слугувати своєрідним випробуванням для лідера демонструючи його вміння координувати інституції, організувати управлінські процеси, підтримувати належний рівень громадської довіри у ситуаціях стратегічно високого ризику. Окрему увагу, зосереджено на обґрунтуванні феномену «скляної скелі», що показує, як призначення жінки на високу політичну посаду, може заздалегідь слугувати сигналом про кардинальні зміни та стати загрозою для політичної поразки. Одержані результати дослідження можуть стати в нагоді для управління можливими політичними кризами у майбутньому.

Апробація. Матеріали дослідження були представлені 21 травня 2026 року на VI Студентській науковій онлайн конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин» у межах Фестивалю науки – 2026 на Факультеті права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, в рамках секції 1: «Європейські студії».

Структура роботи. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, що розділені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Для визначення стану наукової розробки проблеми було здійснено комплексний аналіз наукової літератури, що стосується процесу Brexit та наслідків спричинених ним, а саме, трансформація зовнішньої політики Великої Британії та зміна балансу сил Європейського Союзу. З огляду на те, що ключовий етап переговорного процесу та інституційного врегулювання виходу Великої Британії з ЄС співпав з періодом прем'єрства Терези Мей. Особливого значення набуває аналіз стратегії її політичного лідерства, включно з аспектами комунікації та основних управлінських рішень впроваджених її урядом, задля подолання внутрішньо- та зовнішньополітичних кризових моментів. Основною метою даного дослідження є визначення рівня наукового опрацювання проблематики Brexit та з'ясування ступеня дослідженості політичної ролі Терези Мей у контексті реалізації цього процесу на міжнародному рівні.

Методологічно важливим для даного дослідження стали теоретичні праці з фокусом на кризове та політичне лідерство. У праці зарубіжних дослідників, Boin A., та 't Hart P¹ представлений один з класичних підходів, що допомагає інтерпретувати поведінку лідера у контексті управління кризовими ситуаціями. Автори акцентують увагу на ролі політичного лідера у формуванні інтерпретації кризи та визначенні рамок колективного реагування. Зокрема, розглядаються механізми функціонування політичних інститутів в умовах невизначеності. Особливу увагу зосереджено на особливостях процесу прийняття рішень під тиском часу та суспільної поляризації. У працях Szucko A.² та Kulich C.³ за сумісництвом з Ryan M. K. запропоновано розкриття теорії «скляної скелі» (англ. glass cliff), ідеологія якої, полягає в призначенні жінки-

¹Boin A., 't Hart P. Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible. *Public Administration Review*. 2003. P. 544–553.

²Szucko A. Glass Cliff and Brexit: Theresa May's legacy as Prime Minister. *Journal of Contemporary European Research*. 2022. Vol. 18, no. 1. 18 p. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v18i1.1243> (date of access: 03.05.2026).

³Kulich C., Ryan M. K. Glass cliff. *Oxford research encyclopaedia of business and management: Human Resource Management*. 2017. 34 p.

керівника на високу посаду в період кризового етапу для країни, що завідома може означати про максимально високий рівень невдачі.

У сучасному науковому дискурсі, значний масив досліджень, що стосуються проблематики Brexit, перш за все, присвячений історико-політичним передумовам формування ідеї євроскептицизму та специфіці участі Великої Британії в європейському інтеграційному просторі. У працях вітчизняних дослідників, зокрема Я. Кибіч⁴ особлива увага акцентується на особливостях британського бачення інтеграційного процесу, а саме, на традиційному прагненні Лондона зберегти максимальний рівень суверенітету в межах наднаціональних інституцій.

О. Клим⁵ розглядає феномен британського євроскептицизму з точки зору ідеологічного та політичного фундаменту, що заклав підвалини для подальших процесів дезінтеграції. В. Соколова⁶ досліджує європейський напрямок зовнішньої політики Великої Британії крізь призму діяльності інших політичних лідерів ХХІ століття, що дозволяє виявити нові акценти та підходи до управління, які з'явилися в період за та після прем'єрства Терези Мей.

У працях А. Грубінка⁷ розглянуто конфліктогенний потенціал Brexit, а саме, його національний, регіональний і глобальний виміри, зокрема, вплив на формування Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ). Його монографія «Європейський Союз після Brexit: продовження історії»⁸ містить комплексний аналіз інституційних та політичних трансформації, спричинених виходом Великої Британії з ЄС.

⁴Кибіч Я. Особливості британського підходу до процесу європейської інтеграції. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Т. 40. С. 58–66.

⁵Клим О. Британський євроскептицизм та його вплив в умовах Brexit. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 6. С. 169–178.

⁶Соколова В. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у ХХІ столітті. *Правова держава*. Одеса : Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2018. № 29. С. 147–155.

⁷Грубінко А. Конфліктогенний потенціал Брекзиту: національний, регіональний і глобальний виміри. *Україна дипломатична*. 2020. Вип. 21. С. 803–821.

⁸Грубінко А. В., Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.

Д. Клименко та Т. Лашугіна⁹ досліджують можливі ризики та проблеми для Європейського союзу в контексті дезінтеграційних процесів Brexit. В своїй праці С. Рудько¹⁰ аналізує проблематичні аспекти відносин Велика Британія – ЄС під час ведення переговорного процесу. Тоді як, у працях С. Бойка¹¹ та О. Резникової¹² представлений економічний вимір наслідків, а саме, ризики виходу Великої Британії з ЄС для національної економіки та подальшої фінансової стабільності держави.

Джерельною базою дослідження, зокрема, стали офіційні документи уряду Великої Британії, а саме: The Cabinet Manual та стратегічний документ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. Перший документ дозволяє проаналізувати інституційні механізми функціонування виконавчої влади, розподіл повноважень між урядом та парламентом. Останній допомагає окреслити стратегічні орієнтири Великої Британії в період пост Брекзиту. Важливою складовою джерельної бази стали офіційні промови, публічні виступи та заяви Терези Мей, що стосуються реалізації політики Brexit та окреслення основних моментів переговорного процесу Велика Британія-ЄС. Зокрема, використання офіційних документів, представлених на урядовому інформаційному порталі GOV.UK стало основою для аналізу стратегії Терези Мей та посприяло аргументації дій уряду, спрямованих на спроби консолідації політичної підтримки в умовах парламентської та суспільної поляризації.

Основний масив джерельної бази дослідження становлять матеріали засобів масової інформації та аналітичних ресурсів. Публікації таких вітчизняних та зарубіжних видань, як BBC News, The Irish Times, The

⁹Лашугіна Т., Клименко Д. “BREXIT” для Європейського Союзу: ризики та проблеми. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія.* 2017. Т. 297, вип. 285. С. 99–105.

¹⁰Рудько С. Проблеми відносин Великої Британії та Європейського Союзу під час Brexit. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія.* 2017. Т. 309, вип. 297. С. 54–59.

¹¹Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2014. 288 с.

¹²Резникова О. Економічні наслідки виходу Великобританії із ЄС : кваліфікаційна робота бакалавра : 051 Економіка / Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2024. 63 с.

Independent, DW, NW, ADAstra, РБК-Україна та інші. Дають змогу простежити процес перебігу переговорів, реакцію парламенту та опозиції, зрозуміти передумови виникнення внутрішньопартійних суперечностей та визначити міжнародне поле Brexit. В контексті даного дослідження використання цих джерел дозволяє повністю відтворити політичну динаміку Brexit 2016-2019 рр., зокрема, політичну взаємодію уряду Терези Мей з європейськими лідерами.

Отже, на базі проведеного аналізу джерельної бази дослідження, можна зробити висновок, що тема політичного лідерства Терези Мей в контексті реалізації процесу виходу Великої Британії з ЄС є недостатньо досліджуваною. Переважна більшість вітчизняних та зарубіжних праць концентрують увагу на історичній еволюції євроскептичного вектору зовнішньої політики Великої Британії, тоді як постать Терези Мей є другорядною лінією сюжету подій Brexit.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Для поглибленого дослідження ролі політичного лідерства Терези Мей в контексті виходу Великої Британії з Європейського Союзу та реалізації політики Brexit було використано комплексний методологічний підхід, застосування якого, дозволяє всебічно проаналізувати необхідні аспекти даного етапу становлення ідентичності Великої Британії в міжнародному просторі. Важливим етапом дослідження є визначення та окреслення ключових понять, що формують понятійно-категоріальний апарат та слугують теоретичною основою аналізу.

Центральним поняттям дослідження є Брекзит (Brexit) – процес виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу, що розпочався після результатів референдуму 2016 року та, відповідно, закінчився остаточним припиненням членства країни у 2020 році. Brexit став однією з найголовніших політичних подій сучасної європейської історії. Наслідки цього процесу мали

визначальний вплив, як на внутрішньо- та зовнішньо-політичне становище Великої Британії, так і на систему відносин в межах Європейського Союзу.

Наступним за важливістю понять є політичне лідерство. В межах даного дослідження розглядається, як спроможність політичного керівництва до формування та реалізації стратегічних рішень включно із забезпеченням їх легітимації. При цьому акцентуючи увагу на вмінні координувати роботу інституцій в кризових умовах функціонування політичної системи.

Кризове управління – процес прийняття рішень в умовах політичної напруженості, браку інформації та часу, що супроводжується непередбачуваними ризиками для стабільності політичної системи.

Поняття євроінтеграційний курс, у випадку Великої Британії зазнав суттєвої трансформації внаслідок Brexit. Якщо раніше цей курс уособлював участь у європейських інтеграційних процесах, то після 2016 року відбувся перехід до нової моделі зовнішньої політики, орієнтованої на концепцію «Global Britain».

Ще одним важливим поняттям є Європейський Союз (ЄС), який до 2020 року залишався ключовим політичним та економічним партнером Великої Британії. Вихід країни з ЄС змінив характер їх взаємовідносин та безпосередньо вплинув на формування внутрішнього балансу сил у межах самого Союзу, зосередивши увагу на винятковій ролі провідних держав-членів – Франції та Німеччини.

Баланс сил у Європейському Союзі – співвідношення політичного впливу між державами-членами, що визначає характер ухвалення стратегічних рішень в межах інтеграційного об'єднання.

Методологія дослідження включає комплекс загальнонаукових та спеціальних термінів, які дозволяють здійснити комплексний аналіз крізь призму особистісних характеристик політичного лідера Терези Мей та інституційних механізмів її кабінету в контексті зміни підходу Великої Британії до процесів європейської інтеграції.

Загальнонаукові методи включають логічний метод, системний підхід, а також метод аналізу та синтезу. Системний підхід дозволяє розглянути Brexit не лише як подію особливої уваги, а як комплекс політичної кризи, де рішення уряду мають опосередкований вплив на три важелі системи прийняття рішень, один з яких тиск Парламенту, інші – позиція ЄС та очікування суспільства. Логічний метод застосований з метою аналізу причинно-наслідкових зв'язків від етапу утвердження жорстких «Червоних ліній» кабінетом Мей до подальшого інституційного хаосу Вестмінстерської системи. Метод аналізу та синтезу використаний для реконструкції цілісної картини подій переговорного процесу, що обумовлює аналіз об'єктивних даних викладених в офіційних урядових документах з подальшою інтеграцією отриманих результатів з суб'єктивною оцінкою представленою у мемуарній літературі (М. Барньє).

Загальнотеоретичні методи включають порівняльний метод та метод історичної ретроспективи. Перший забезпечує аналіз еволюції лідерства крізь призму порівняння лідерських стратегій Т. Мей та її наступників Бориса Джонсона, Ліз Трасс та Ріші Сунак. Використання цього методу дозволило виявити спільні риси та принципові розбіжності в стилях вирішення аналогічних проблем пов'язаних з наслідком Brexit. Другий використано для послідовної інтерпретації подій у 2016-2019 рр. та виявлення динаміки змін у контексті євроінтеграційної переорієнтації Великої Британії на шляху історичного формування самоідентифікації британців.

Прикладні методи включають застосування контент-аналізу для поглибленого дослідження прикладу лідерства Терези Мей, використання цього методу обумовлює систематичне вивчення публічних виступів лідерки, зокрема, офіційних документів та медійного простору, який сформувався навколо Brexit.

За допомогою використання всіх вищезгаданих методів вдалося реконструювати комплексне уявлення про вплив індивідуальних характеристик лідерки Терези Мей на перебіг та результативність переговорного процесу

Лондон-Брюссель зумовленого процесом трансформації британського євроінтеграційного курсу.

Отже, застосування вищезазначеної рамки методологічного дослідження, відіграло вирішальну роль у формуванні уявлення щодо моделі кризового лідерства Терези Мей як синтезу взаємопов'язаних чинників причинно-наслідкового зв'язку.

Підсумовуючи, у першому розділі було сформовано теоретико-методологічний фундамент дослідження включно з окресленням меж понятійно-категоріального апарату, що використовується для вивчення теми кризового лідерства, зокрема, на конкретному прикладі прем'єр-міністра Терези Мей та подій зумовлених Brexit. Сформовано категорію ключових понять, які стали фундаментом для подальшого вивчення, зокрема Брекзит (Brexit), політичне лідерство, кризове управління, євроінтеграційний курс, ЄС та баланс сил. Використання загальнонаукових методів, таких як логічний, системний, метод аналізу та синтезу дозволило здійснити повноцінний аналіз подій Brexit та допомогло встановити причинно-наслідкові зв'язки ухвалення тих чи інших рішень прем'єр-міністром Терезою Мей та її кабінетом. Застосування порівняльного методу та методу історичної ретроспективи посприяло правильній та послідовній реконструкції події та сформувало ясне поняття про вплив Brexit на подальшу динаміку змін, зокрема, за керівництва наступників Мей у контексті питання євроінтеграційної переорієнтації Великої Британії. Отже, виявлені результати дослідження дозволяють сформулювати правильне розуміння про контекст наслідки політичного, зокрема, кризового лідерства уряду Терезою Мей в умовах Brexit.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ТА КРИЗОВОГО ЛІДЕРСТВА

2.1. Концептуалізація феномену «кризове лідерство» та його особливості в політичному управлінні

У ХХ–ХХІ століттях політичні системи дедалі частіше стикаються з широкими спектрами багатовимірних викликів, починаючи від внутрішньополітичного хаосу та інституційних криз, закінчуючи загрозами краху міжнародного порядку. У таких складних і водночас невизначних умовах, особливої уваги набуває феномен кризового лідерства. Оскільки, саме здатність лідера діяти ефективно в умовах нестабільності визначає не тільки результативність подолання гострої ситуації, а й довгострокову політичну стабільність держави, легітимність інституційної влади та міжнародну суб'єктність. В такі моменти криз політичне лідерство є «видимим», адже громадськість стає пильною до своїх лідерів та очікує на їхній захист перед обличчям цих небезпек.¹³

Тож, перш ніж приступити до аналізу кризового лідерства, необхідно окреслити його концептуальну складову, а саме поняття «криза». В політичній науці існує різноманіття підходів до трактування цього визначення, однак переважна більшість дослідників та науковців визначають кризу через такі спільні риси: раптовість подій, високий рівень невизначеності, наявність загроз для ключових цілей, необхідність у швидкому реагуванні та ухваленні рішень. Наприклад, у своїй праці М. Seeger визначає кризу, як неочікувану та нестандартну подію, або ж серію подій, що має високий рівень загрози, зокрема, уявної для пріоритетних цілей організації.¹⁴ А от, G. Klann окреслює поняття кризи, як поворотний момент, що несе в собі потенціал для надзвичайно негативних наслідків, які можуть поставити під питання

¹³Ansell C., Boin A., 't Hart P. Political Leadership in Times of Crisis. *Oxford University Press*, 2014. P. 418–433. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653881.013.035> (date of access: 03.05.2026).

¹⁴Seeger M. W., Sellnow T. L., Ulmer R. R. Communication, organization and crisis. *Communication Yearbook 21*. Thousand Oaks, CA : Sage, 1998. P. 231–275.

безперервну діяльність суб'єкту.¹⁵ Досліджуючи природу криз, I. Mitroff акцентує увагу на тому, що криза є невід'ємною частиною функціонування будь-якої соціальної системи та має характер ланцюгової реакції, поширюючись з однієї сфери на іншу.¹⁶

Якщо подивитися на кризу та лідерство з усіх сторін, то можна дійти висновку, що вони між собою взаємопов'язані. Кризи сприймаються суспільством як моменти загрози та невизначеності, коли ситуація вимагає швидких дій та рішень.¹⁷ Суспільство у непередбачуваній ситуації завжди має інстинкт «очікування», тобто очікує від свого лідера здатності взяти під контроль ситуацію. У випадку, коли вищому керівництву все ж таки вдається нормалізувати ситуацію, зменшити напругу та повернути відчуття безпеки громадянам, його починають сприймати як ефективного та здатного діяти під тиском складних обставин. Згодом, такі лідери отримують репутацію успішних державних діячів, які здатні вести суспільство через труднощі.

Однак, саме лідерів найчастіше звинувачують у «провалах», невдачах або навіть неправильно прийнятому рішенні, що само собою сповільнює процес швидкого повернення до нормального стану. Тому, лідери переймають на себе все те погане та стають винуватцями подій у затяжних кризових ситуаціях.¹⁸

Конкретно у політичній сфері управління, криза набуває особливого змісту, оскільки, акцентує увагу не тільки на швидкості реагування, а й на легітимності політичної системи. А отже, стає не просто загрозою а «моментом істини», який дає можливість виявити вразливі місця державного апарату та оцінити спроможність політичного лідера діяти під тиском непередбачуваних обставин. В такі моменти політична криза являється своєрідним «тестом» для лідера, демонструючи його вміння координувати інституції, організовувати

¹⁵Klann G. Crisis Leadership: Using Military Lessons, Organizational Experiences, and the Power of Influence to Lessen the Impact of Chaos on the People You Lead. *Center for Creative Leadership*, 2003. 105 p.

¹⁶Mitroff I. Crisis leadership: Planning for the unthinkable. John Wiley & Sons Inc., 2003. 144 p.

¹⁷Rosenthal U., Boin A., Comfort L. (Eds.). *Managing Crises: Threats, Dilemmas, Opportunities*. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 2001. 354 p.

¹⁸Boin A., 't Hart P. Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible. *Public Administration Review*. 2003. P. 544–553.

управлінські процеси, підтримувати належний рівень громадської довіри та формувати адекватну рамку колективного реагування.¹⁹

В науковому дискурсі протягом останніх десятиліть виокремилися певні моделі, які описують лідерів, а саме їхню поведінку у напрямку управління кризовими ситуаціями.

Якщо взяти А. Boin, та 't P. Hart то їхній підхід вважається найбільш повним, оскільки на відмінну від традиційних підходів, які фокусуються виключно на складових прийняття рішень та якостях лідера, представляє єдину концептуальну модель, яка об'єднує головні аспекти кризи: управлінські, соціальні та інституційні. Тому, проаналізувавши кризу з точки зору динамічності, вони виділили 5 основних завдань для успішного управління кризовими ситуаціями.

Однією з центральних ідей їхньої концепції є твердження про те, що: «криза може тліти, спалахувати, згасати, спалахувати знову, в залежності від того, яким способом ця подія інтерпретована засобами масової інформації, політичними акторами та широкою громадськістю».²⁰ З огляду на це, кризу потрібно розглядати не лише як об'єктивний стан небезпеки, але насамперед, як політичний маневр. Подія не стає кризою автоматично, вона набуває цього сенсу лише тоді, коли головні актори, тобто політичні лідери потенційно вважають її такою. А отже, правильне розуміння кризи являється кінцевим результатом процесу інтерпретації, який так чи інакше визначає боротьбу за суспільну реальність. А політичний лідер, в свою чергу, стає ключовою фігурою процесу сенсотворення (sensemaking), адже саме на ньому лежить відповідальність пояснити суспільству, що саме відбувається, чому ця подія вважається загрозливою та, що потрібно зробити для її вирішення.²¹

З вище викладеного випливає, що процес сенсотворення відіграє провідну роль, адже від формування правильного уявлення про кризу залежить подальша

¹⁹Boin A., 't Hart P., Kuipers S. The Crisis Approach. *Handbook of Disaster Research*. 2017. P. 23–38.

²⁰Boin A., 't Hart P. Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible. *Public Administration Review*. 2003. P. 544–553.

²¹Ansell C., Boin A., 't Hart P. Political Leadership in Times of Crisis. *Oxford University Press*, 2014. P. 418–433. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653881.013.035> (date of access: 03.05.2026).

легітимність управлінських рішень. Для ефективності сенсотворення важливими є такі принципи: правильна інтерпретація загрози, виявлення основних ризиків, окреслення часових рамок та достовірне формування логічного наративу, який може стати ґрунтом для подальших дій уряду. Цей етап вважається своєрідною «рамкою кризи» – розумінням того, як громадськість бачить подію. Боротьба за сенс стає ареною для політичного змагання. Адже політичну ініціативу отримає лише той, хто змусить інших вірити в правильність своєї інтерпретації. Як зазначає у своїй праці А. Воін, що: «Криза – це гра зі змішаними мотивами чинних урядів».²² Ядро етапу сенсотворення складає кризова комунікація, що передбачає собою: зменшення невизначеності, запобігання дезінформації та підтримка авторитету інституцій. Адже саме здатність лідера до ефективної комунікації є ключем політики антикризового управління.

Для того, щоб розглянути наступний етап про ухвалення рішень конкретно в період кризи слід розуміти, що він буде в певній мірі відрізнятися від стандартного політичного процесу, тому що лідер обмежений в часі та має часткову проінформованість та високі ризики. Це пояснюється тим, що самі кризи змушують та провокують політичних лідерів рухатися за межами звичних для них процедур. В таких випадках влада переважно обмежується вузьким колом осіб. Даний підхід носить характер політичної відповідальності, так як кожне рішення в кінцевому результаті може мати значні наслідки, але суспільство очікує лише найшвидшу і найраціональнішу дію лідера. Однак, головною ціллю є – логічне продовження попереднього етапу сенсотворення. Головною ідеєю є те, що якщо лідер не зміг або навіть не намагався пояснити суспільству про всю масштабність загрози, то навіть спростовані рішення можуть бути прийняті суспільством так, наче вони були небезпечні або навіть нелегітимні. На успішність даного етапу також впливає уміння лідера координувати роботу, адже від злагодженості процесу буде залежати швидкість та результативність антикризових заходів, тобто політичний лідер стає центром

²² Так само. С. 427.

для вчасного усунення суперечок між відомствами, щоб найголовніше – не допустити ухвалення суперечливих рішень, позицій.

Фінальним етапом концепції антикризового управління А. Воін, та 't Р. Hart є звітування та навчання. Адже після гострої фази кризи виникає природне бажання повернутися до так званої «нормальності». В контексті цього, громадяни очікують від політичного лідера на завершальні пояснення того, що було зроблено, чому це було зроблено, яких помилок було допущено та які заключні висновки зроблені. В контексті цього, криза стає рушійною силою до самоаналізу. Адже спонукає до переосмислення механізмів функціонування системи, усунення її структурних слабкостей та подальшого вдосконалення, яке в майбутній перспективі буде мінімізувати ризики повторення аналогічних ситуацій.

Підсумовуючи все вищевикладене у даному підпункті, можна дійти висновку, що кризове лідерство – насамперед талант лідера, адже це здатність діяти швидко, ефективно та на випередження непередбачуваних ризиків з поєднанням навичок комунікації, стратегічного планування і звичайно ж інституційної координації. Однак, варто пам'ятати, що ефективність політичного лідера визначається не лише успішністю подоланих викликів, а й здатністю здійснити повний аналіз з уникненням повторних ситуацій у майбутньому. Таким чином, політичне лідерство є ключем до стабільності держави, адже завдяки його дієвості, він є пусковим механізмом, що забезпечує стабільність та керованість політичної системи у моменти криз.

2.2. Роль особистості політичного лідера у формуванні зовнішньополітичного курсу держави на прикладі Великої Британії

У системі британського самоврядування, прем'єр-міністр є не лише головою уряду, а й ключовою фігурою яка визначає, формує та реалізує зовнішньополітичний курс держави. На відмінну від держав, які чітко кодифіковані конституціями, зовнішньополітичні повноваження прем'єр-міністра у Великобританії, сформовані еволюційно та обумовлені

особливостями конституційної моделі державного управління, королівськими прерогативами та історично сформованою практикою виконавчої влади.

На думку G. Jones посада прем'єр-міністра у Великобританії має аморфний характер, оскільки менш формально визначена на відміну від інших інститутів управління. А отже, повноваження прем'єр-міністра не зафіксовані конкретним нормативним документом, а розвивалися поступово в продовж тривалого історичного періоду. Цей аморфний характер управління підтверджується першою офіційною заявою, наданою колишнім прем'єр-міністром Тоні Блером на запитання щодо статусу прем'єр-міністра у Великобританії. У своїй відповіді він наголосив, що: «...законом на цій посаді надано понад 50 конкретних повноважень». В свою чергу, він підкреслив, що: «Голова уряду її Величності, її головний радник та голова Кабінету Міністрів... не визначені у законодавстві. Ці ролі включаючи здійснення повноважень згідно з королівською прерогативою, розвивалися протягом багатьох років, спираючись на домовленості та звичаї, і точно їх визначити неможливо». ²³

Опубліковане у 2011 році перше видання посібника Кабінету Міністрів (*Cabinet Manual*, 2011), вперше окреслило конфігурацію розподілу сил політичного управління у системі виконавчої влади Великої Британії. У документі, зазначається, що: «Прем'єр-міністр має мало статусних функцій, але зазвичай бере на себе керівництво у важливих державних питаннях». ²⁴

Тож, британська модель прем'єрства є результатом еволюції практик політичного управління, оскільки, зміна прем'єр-міністра, провокує зміну домінуючих пріоритетів, цілей та підходів до стратегічного планування зовнішньополітичного курсу держави. З огляду на це, можна вважати, що модель прем'єрства Великої Британії має виняткову природу, оскільки, відображає не лише інституційні рамки Вестмінстерської системи, а й значною мірою створює особливий простір для впливу персональних характеристик та управлінського стилю конкретного політичного лідера на процеси державного

²³Jones G. The Power of the Prime Minister 50 Years On. *The Constitution Society*, 2016. 139 p.

²⁴Cabinet Office. *The Cabinet Manual*. 1st edition. London : Cabinet Office, 2011.

управління, зокрема, на формування зовнішньої політики. Фактичні рамки влади прем'єр-міністра визначаються його здатністю інтерпретувати традиції та вибудувати політичні рішення в межах політичної системи, на основі власного стилю лідерства. Це робить аналіз індивідуалістського виміру прем'єрської влади ключовим, адже саме персональні характеристики політичного діяча, його переконання, стратегічні пріоритети, стиль керівництва та методи комунікації часто стають ключовими факторами для розуміння результатів прийняття тих чи інакших зовнішньополітичних рішень Великої Британії.

У цьому контексті, слід зосередити особливу увагу на політичній діяльності тих прем'єр-міністрів, особистісні якості яких, мали найбільш значущий вплив у процесі зовнішньополітичних трансформацій держави. Історичний досвід Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ століття виступає яскравим прикладом того, як різні прем'єр-міністри за однакових інституційних умов формували принципово відмінні зовнішньополітичні стратегії.

Маргарет Тетчер або ж відома усім «залізна леді» – одна з жінок, приклад керівництва якої увійшов в історію Великобританії та всього світу в цілому. Особливість лідерства Маргарет заключається в тому, що будучи на керівній посаді вона зовсім немала попередньо досвіду у напрямках зовнішньої політики та галузі дипломатії, однак це навпаки внесло вагомий внесок у зовнішньополітичну стратегію, адже вона мала персоналізований характер – політичні рішення базувалися скоріш за все на власному погляді та уявленнях про роль ВБ у світі, а не на інституційному досвіді. Також особливістю Маргарет було те, що її особисті переконання чітко вистали границі у таких питаннях, як: тісна співпраця з США, відносини з Радянським Союзом, а також посилення атлантичного напрямку у зовнішній політиці. Отже, зовнішня політика стала відображенням індивідуалістського стилю Маргарет, а отже він

базувався на твердості, безкомпромісності в питаннях національного інтересу і звісно ж прагматизмі.²⁵

У травні 1997 року наймолодшим очільником уряду Великої Британії став Тоні Блер. Впроваджена ним ідеологія неолібералізму, стала ідейним ґрунтом для його політики під назвою «Третій шлях». Попри те, що ця концепція перш за все була спрямована на внутрішні соціал-економічні реформи, її зовнішньополітичний вектор яскраво простежувався в прагненнях Великої Британії до активної участі в процесах глобального врядування, гуманітарних інтервенціях, заходах із забезпечення міжнародної безпеки та миру в цілому. З огляду на це, тип лідерства Тоні Блера можна вважати як інструмент реалізації «моральної місії».

У межах впровадження власного лідерського курсу, уряд Тоні Блера послідовно зміцнював відносини з США, які в Лондоні називали на той час «особливими». Збройні сили країни брали участь в миротворчих операціях в Боснії і Герцеговині, Косово, та інших регіонах. В Афганістані саме за рішенням ООН (кінець 2001 року) були сформовані Міжнародні миротворчі сили, які за сприянням Тоні Блера першочергово очолювала Велика Британія. Яскравим проявом його домінування у прийнятті рішень стала заява у 2003 році про найшвидше вирішення проблеми роззброєння Іраку. Прем'єр-міністр особисто ініціював візити до європейських країн, маючи за мету провести агітацію за повалення режиму С. Хусейна. Як результат, у березні цього ж року Великобританія змогла направити для участі в очолюваній США «коаліції доброї волі», зібраної для вторгнення в Ірак, 45 тисяч військовослужбовців.²⁶

Отже, Тоні Блер визначав тогочасний міжнародний імідж ВБ у світі, так як був не лише виконавцем, а й найактивнішим ініціатором з розробки зовнішньополітичних рішень, які носили стратегічний характер. Окрім того, приклад його лідерства дозволив закріпити поняття «прем'єр-міністра», як

²⁵Соколов В., Соколов А. Зовнішня політика лейбористів: власний курс чи продовження політики торі? *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 137–143.

²⁶Гільченко О. Л., Светлакова М. А., Булик М. В. Зовнішня політика країн Європи : навч. посібник. Ч. 1. Маріуполь : МДУ, 2021. 156 с.

ключового суб'єкта ухваленнях стратегічних рішень. Тоні мав особливу переконливість в необхідності до активного міжнародного втручання, що і визначало зовнішньополітичний курс ВБ.

Після Тоні Блера на посаду прем'єра прийшов Девід Кемерон – зовнішня політика ВБ під його правлінням формувалася в умовах кризи, як економічної так і партійної, оскільки почали виникати внутрішні суперечливості через членство країни в ЄС, окрім того, почала зростати безпекова загроза. Девід Кемерон, як політичний лідер своєї країни мав представити точку зору коаліційного уряду щодо ратифікації змін до установчих договорів з ЄС, зокрема, положень, що стосуються створення Європейського стабілізаційного механізму для країн Єврозони. Прагнення уряду Девіда Кемерона зберегти вплив Великої Британії в межах європейських інституцій вплинув на те, що до 2013 року був ратифікований договір з Хорватією щодо її членства у ЄС, Ірландський протокол, який передбачав надання Ірландії низки поступок у контексті Лісабонського договору, а також Чеський протокол, що став передумовою остаточного підписання Лісабонського договору президентом Чехії.²⁷

Також слід відзначити, що Кемерон став першим в історії Сполученого Королівства британським прем'єр-міністром, який наклав вето на укладення нового договору ЄС, але відразу обґрунтував, що членство в ЄС залишається в інтересах самої Великобританії. В результаті було прийнято рішення розробити до березня 2012 року міжурядову угоду 26 держав (тобто ЄС без Великої Британії). Фактично, прем'єр не змирився з «договором всередині договору», який підривав позиції країни в європейському єдиному ринку. У вересня цього ж року відбувся черговий саміт країн ЄС, на якому обговорювалися питання більш тісної співпраці в банківській сфері, включно з питаннями, що стосуються оподаткування і витрат. Такі домовленості мали ще більше

²⁷Соколова В. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у ХХІ столітті. *Правова держава*. Одеса : Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2018. № 29. С. 147–155.

відсунути Великобританію з центру Євросоюзу, тому країна стала наполягати на більшому обліку її фінансових інтересів.²⁸

Девід Кемерон та його прояв лідерства був зосереджений на парламенті, а саме на прийнятті зовнішньополітичних рішень. Цей прояв блискавично відбився під час голосування щодо військового втручання в Сирії у 2013 році. В цей час політика ВБ, а саме безпекова, тримала у полі зору та реагувала на сучасні та найбільш пріоритетні виклики національній безпеці при цьому мала неабияку інституційну залежність від виокремлених безпекових інституцій ЄС. Однак, якщо брати зовнішньополітичні та оборонні рішення Лондона, то можна сказати, що вони були лімітовані зобов'язаннями саме в рамках оборонних стратегій Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ) та Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) ЄС.²⁹

Отже, з огляду на все вищезазначене, 22 лютого 2016 року Девід Кемерон у Палаті громад виступив із заявою щодо нового особливого статусу Великої Британії в ЄС та референдуму про вихід 23 червня і зазначив: «Але з огляду на особливий статус, який нам надає це врегулювання, я справді вважаю, що настав час виконати ще одне важливе зобов'язання, яке взяв на себе цей уряд, – провести референдум. ...сьогодні я розпочинаю процес, передбачений нашим Законом про референдум, щоб запропонувати британському народу вирішити наше майбутнє в Європі шляхом референдуму у четвер, 23 червня, з урахуванням внутрішнього та зовнішнього статусу.»³⁰

Після оголошення результатів референдуму Девід Кемерон вирішив піти у відставку. Він повідомив про це: «Британський народ прийняв дуже ясне рішення піти іншим шляхом, і я вважаю, що країні потрібен новий лідер».

²⁸Так само.

²⁹Так само.

³⁰Prime Minister's Office, 10 Downing Street. PM Commons statement on EU reform and referendum: 22 February 2016. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-commons-statement-on-eu-reform-and-referendum-22-february-2016> (date of access 03.05.2026).

Також додав: «Британці проголосували за вихід з ЄС, і їх волю необхідно поважати»³¹

Таким чином, зовнішньополітичне лідерство Девіда Кемерона було спрямоване на короткострокову стабілізацію та збереження маневру в умовах внутрішніх і зовнішніх обмежень, але в той же час позбавлене стратегічного бачення ролі Великої Британії у трансформованій системі міжнародних відносин, тому його курс щодо ЄС був суперечливим, з одного боку він намагався та наполягав на захисті економічних, фінансових та безпекових інтересів Великої Британії, а з іншого – допустив великий прорахунок – вихід з ЄС.

Наступницею стала Тереза Мей – до влади прийшла в липні 2016 року, відразу після відставки Девіда Кемерона. Тереза проявилася як сильна жінка, що продемонструвала риси кризового лідерства взявши все у свої руки з поставленою задачею перед собою, а саме – підготовка переговорів з ЄС щодо Brexit.

На старті свого прем'єрства Тереза вирішила провести найжорсткішу версію політичного курсу, що був спрямований на повний вихід ВБ з європейського ринку, митного союзу. Така її позиція була побудована саме для того, щоб продемонструвати всім свою рішучість та повний контроль над зовнішньополітичним курсом держави. Згодом у процесі переговорів з Європейським Союзом Мей була змушена ввести зміни у власну стратегію, поступово демонструючи більш компромісний стиль лідерства. Це проявилось, зокрема, на укладенні з Європейським Союзом Угоди про вихід та подальшу асоціацію, що передбачала тісну економічну взаємодію з ЄС, включно з створенням зони вільної торгівлі. Однак дане рішення підпало під гостру критику з боку консерваторів-євроскептиків, тому що, вони були впевнені, що запропонована модель призведе до «контролю Євросоюзу над великими секторами британської економіки».

³¹Кемерон анонсував свою відставку після рішення британців про вихід із ЄС. *Тиждень*. 2016. URL: <https://tyzhden.ua/kameron-anonsuvav-svoiu-vidstavku-pislia-rishennia-brytantsiv-pro-vykhid-iz-IES/> (дата звернення: 03.05.2026).

Не менш важливим та цікавим елементом зовнішньополітичного лідерства Мей, стала її реакція на загрози національній безпеці, зокрема, у справі про отруєння колишнього полковника ГРУ Сергія Скрипаля, засудженого в Росії за шпигунство на користь Великобританії, і його дочки Юлії. Прем'єр-міністр публічно звинуватила Росію у розробці отруйної речовина (типу «Новачок»), що стало поштовхом до ескалації дипломатичних відносин. Ця історія стала прикладом демонстрації рішучості у питаннях, що стосуються загрози національній безпеці та державного суверенітету Великої Британії.

В травні 2019 року Мей оголосила про свій вихід з поста назвавши причину: «Нерозв'язні розбіжності з парламентом за планами виходу королівства зі складу Євросоюзу».³²

Таким чином, період правління Терези Мей характеризується проявом адаптивного лідерства, спрямованого на управління політичною системою в умовах невизначеності, спричиненої рішенням про вихід з Європейського Союзу. Стиль її лідерства можна охарактеризувати обережністю та прагненням до контролю та пошуку необхідного компромісу.

А в липні 2019 року новим прем'єром було обрано Бориса Джонсона. Після голосування британців за вихід з ЄС у 2016 році Джонсон, зробив більше, ніж будь-хто інший до нього, оскільки зміг сформувавши позицію країни, і відіграти критично важливу роль у формуванні зовнішньої політики після Brexit. Вирішальним аспектом на етапі формування зовнішньої політики після Brexit стала публікація стратегії «Глобальна Британія в епоху конкуренції».³³

Brexit – це важливе досягнення зовнішньої політики кабінету Джонсона. Між ЄС та Сполученим Королівством була підписана угода про торгівлю та

³²Гільченко О. Л., Светлакова М. А., Булик М. В. Зовнішня політика країн Європи : навч. посібник. Ч. 1. Маріуполь : МДУ, 2021. 156 с.

³³Cabinet Office. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy> (date of access: 03.05.2026).

співпрацю. Країна зберегла тісні відносини з США.³⁴ Його лідерство вирізнялося великим рівнем персоналізації, риторичності та прагненням до демонстративної активності на міжнародній арені. В порівнянні з Девідом Кемероном Борис Джонсон спирався саме на харизматичний тип лідерства.

Однак серед явних невдач політики Джонсона і його урядової команди – економічна політика. Нереалізовані обіцянки щодо зниження податків, збитки бізнесу під час пандемії, скорочення темпів економічного зростання на фоні наслідків Brexit, зниження курсу фунта стерлінгів, загального спаду економіки в світі, однією з причин якого стала війна в Україні – все це призвело до падіння рівня доходів громадян, що попри успішну зовнішню політику в будь-якій країні є головним мірилом популярності політики владної еліти.³⁵ Щодо лідерства Джонсона у сфері безпеки, то воно характеризувалося активною підтримкою України, посилення оборонної співпраці з союзниками та чітким позиціонуванням Великої Британії як одного з ключових європейських акторів у стримуванні Росії.

Таким чином, лідерство Бориса у зовнішньополітичній стратегії ґрунтувалося на активній риторичній мобілізації та готовності до конфронтаційних рішень, з метою підвищення видимості Великої Британії після Brexit, але в той же час зосереджене на сфері безпеки та оборонної співпраці. Борис Джонсон позиціонував себе як лідера здатного реалізувати Brexit і сформувати нову зовнішньополітичну стратегію – «Global Britain».

Отже, аналіз ролі особистості політичного лідера у процесі формування зовнішньополітичних рішень Великої Британії, свідчить про те, що саме персональні якості прем'єр-міністра мають істотний вплив на зміст і напрямки міжнародної діяльності. Історичний досвід Великої Британії яскраво демонструє, що попри однакові інституційні умови, лідери реалізовували суттєво відмінні один від одного зовнішньополітичні курси: жорсткий та

³⁴Руденко К. Зовнішня політика кабінету Б. Джонсона: здобутки та прорахунки : кваліфікаційна робота магістра : 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. 82 с.

³⁵Грубінко А. Дякуємо Боджо! Місія виконана. *Українська лінія*. 2022. URL: <https://ukrline.info/2022/07/21/dyakuemo-bodzho-misiya-vykonana/> (дата звернення 03.05.2026).

рішучий стиль Маргарет Тетчер, вплинув на посилення атлантичного вектору та демонстрації військово-політичної сили; активність та ініціативність Тоні Блера визначила курс на важливість міжнародного втручання, забезпечення миру та глобальної відповідальності. Підхід Девіда Кемерона став переломним у контексті відносин з Європейським Союзом, а прагматизм Терези Мей відіграв вирішальну роль у спробах управління інституційною кризою спричиненою Brexit, тоді як харизматичний стиль Бориса Джонса сприяв демонстративній активності Великої Британії на міжнародній арені. Таким чином, зовнішньополітичний курс Великої Британії є продуктом результативної взаємодії інституційного середовища, зовнішньополітичних факторів та особистісних характеристик політичного лідера.

2.3. Історичний контекст євроінтеграційного курсу Великої Британії та передумови Brexit

Велика Британія як і всі інші країни світу має свою багатовікову історію державотворення, яка характеризується формуванням унікальних політичних традицій, стійких інститутів влади, які в свою чергу обумовлюють особливе місце країни у світовій політиці завдяки її потенційно високого міжнародного авторитету. Разом із тим, політична еволюція Сполученого Королівства супроводжувалась низкою суперечливих моментів, зокрема, у сфері зовнішньої політики, що неодноразово ставали джерелом гострих суспільних дискусій, які відображали специфічний підхід країни до розуміння державно-політичної ідентичності. Саме прагнення британського суспільства до збереження суверенітету та обережного ставлення до наднаціональних форм співпраці з необхідністю адаптації до змін у міжнародному середовищі визначило складний і водночас неоднозначний характер участі Великої Британії в процесах європейської інтеграції.

Період після завершення Другої світової війни став для Великої Британії переломним етапом її політики державотворення, що визначив подальший характер її внутрішнього розвитку та зовнішньополітичної орієнтації.

Незважаючи на те, що війна істотно підірвала її економічні ресурси. Вона водночас стала поштовхом до формування потужного відчуття національної єдності. Колективний досвід опору та мобілізації суспільства до захисту державного суверенітету закріпив у свідомості британців уявлення про особливу історичну місію держави. Важливим елементом цієї самосвідомості стала ідея, що у критичний період 1940-1941 рр. який В. Черчилль в свій час охарактеризував як період «найтемніших часів» Великої Британії, країна де факто протистояла загрози ізоляції самостійно. Саме це розуміння історичного досвіду значною мірою вплинуло на формування стійкої традиції політичного мислення, у межах якої, держава виступає як ключовий гарант безпеки, стабільності та захисту національних інтересів на міжнародному рівні у критично важливі для неї періоди.³⁶

У повоєнний період становлення біполярної системи міжнародних відносин головними пріоритетами провадження зовнішньої політики Великої Британії стало утримання провідних позиції у Західній Європі та збереження статусу впливового міжнародного актора. Однак, в умовах обмеженості власних військово-економічних ресурсів та зростаючої залежності держави від стратегічної підтримки США британська політична еліта опиналася на роздоріжжі, адже за обставин відмови від безпосередньої участі у процесах європейської інтеграції Лондон міг втратити свій особливий статус посередника між США та Континентальною Європою.³⁷

Особливість міжнародного становища Великої Британії проявлялась у поєднанні різнорідних соціокультурних, політичних, економічних та безпекових факторів, що сформували певну своєрідну подвійність її зовнішньополітичної орієнтації. А саме, балансування між традиційним

³⁶Лушагіна Т., Клименко Д. «BREXIT» для Європейського Союзу: ризики та проблеми. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія.* 2017. Т. 297, вип. 285. С. 99–105.

³⁷Кибіч Я. Особливості британського підходу до процесу європейської інтеграції. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Т. 40. С. 58–66.

атлантичним напрямком, заснованим на тісному партнерстві з США та поступовим, але обережним залученням до процесів європейської інтеграції.³⁸

Створення 4 січня 1961 року, за ініціативи Сполученого Королівства Великобританії Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЄАВТ) до складу якого увійшли Австрія, Данія, Норвегія, Швейцарія та Португалії стало спробою реалізувати альтернативний підхід до економічної інтеграції. Однак, слід зазначити, що на відмінну від Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) формат співпраці заздалегідь не передбачав собою формування наднаціональної структури зі спільною митною політикою або ж територіальною суміжністю кордонів держав-учасниць тому інтеграційний потенціал ЄВАТ був значно обмежений.³⁹

Подальший економічний розвиток асоціації констатував нижчу економічну динаміку порівняно з іншими країнами-учасницями ЄЕС, а в свою чергу очікування Лондона щодо активізації торгівлі в межах Британської співдружності не справдились. Такі держави, як Австрія та Канада дедалі більше орієнтувалися на економічну співпрацю з США, що і зумовило послаблення позиції Великої Британії як альтернативного інтеграційного проєкту. У результаті ініційована Лондоном модель європейського об'єднання фактично втратила свою конкурентоспроможність ще на початковій стадії свого функціонування.⁴⁰

Однак у 1973 року, а саме 23 січня британський прем'єр Г. Вільсон виступив у парламенті з чіткою пропозицією – необхідність перегляду умов участі країни в ЄЕС з подальшим проведенням референдум щодо вищезазначеного. Г. Вільсон запропонував своїх «7 пунктів», які були висунуті кабінетом міністрів. Саме ці пункти мали місце в програмі партії 1973 року і були частиною передвиборчих маніфестів лейбористів 1974 року. Але, якщо ці

³⁸Грубінко А. Участь Великої Британії у спільній зовнішній політиці і політика безпеки ЄС в контексті процесу «Врехіт». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 10–13.

³⁹Кибіч Я. Особливості британського підходу до процесу європейської інтеграції. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Т. 40. С. 58–66.

⁴⁰Так само.

«7 пунктів» не буде виконано, то лейбористська партія погрозувала виходом Британії з Співтовариства.⁴¹

А вже в жовтні 1974 року відбулася успішна перемога на виборах і Г. Вільсон звернувся до ЄЕС зі своєю чітко поставленою пропозицією про перегляд умов членства Британії в Співтоваристві – це також завершилося успіхом, і вже в березні 1975 року у Дубліні Європейська рада обговорила це питання. Виступаючи в парламенті, Г. Вільсон доніс всю інформацію так, що не було за що зачепитися та відмовити у його намірах, адже ними виконано всі умови, які були затверджені в передвиборчих маніфестах Лейбористської партії, окрім того, була обіцянка щодо тісної співпраці, щоб якнайшвидше підготувати Білль про референдум – вільне волевиявлення британських громадян.⁴²

Тому, дотримавши свого слова 26 березня 1975 року був опублікований Білль про референдум, а 31 березня 1975 року вийшла Біла книга, в якій були наведені нові умови членства Великобританії в ЄЕС, а червні цього ж року відбувся референдум за результатами якого Великобританія залишилася в Європейському співтоваристві, однак тут також існує багато думок та ходили чутки, що однією з причин позитивної відповіді на питання про членство в ЄЕС були правильно проведені пропагандистські компанії.⁴³

Досвід приєднання Великої Британії до ЄЕС показав, що ця країна не відразу прийшла до усвідомлення необхідності інтеграції з Європейським Економічним Співтовариством. Лише на початок 1960-х рр. британська політична еліта поступово прийшла до рішення змінювати зовнішньополітичний курс країни у напрямку тіснішої співпраці з континентальною Європою. Процес інтеграції до спільноти ЄЕС виявився тривалим та складним. Для реалізації задуманих намірів знадобилося три

⁴¹Так само.

⁴²Кибіч Я. Особливості британського підходу до процесу європейської інтеграції. Історико-політичні проблеми сучасного світу : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Т. 40. С. 58–66.

⁴³Rollings N. British industry and European integration 1961-1973: from first application to final membership. *Business and economic history*. 1998. Vol. 27, no. 1. P. 444–453. URL: <https://thebhc.org/sites/default/files/beh/BEHprint/v027n2/p0444-p0454.pdf> (date of access 03.05.2026).

раунди переговорів, перш ніж Велика Британія змогла стати повноправним членом Співтовариства. У ході цього процесу відбулося переосмислення зовнішньополітичних пріоритетів держави, що зумовило Велику Британію відмовитися від частини традиційних підходів своєї європейської політики. Такі трансформації вимагали чимало часу та поступової політичної адаптації. Однак, зрештою Об'єднане Королівство відкидає значну частину своєї імперської спадщини та обирає шлях своєї орієнтації в напрямку європейського майбутнього.

Таким чином, розвиток Європейського Економічного Співтовариства не стояв на місці. Інтеграція продовжувалась, як економічна так і політична. Саме у 1992 році Маастрихтський договір перетворив Європейську економічну спільноту на політичний Європейський Союз (ЄС). У ньому була єдина валюта та узгоджена зовнішня, внутрішня, соціальна, економічна, оборонна та міграційна політика – тобто все, чого англійці завжди побоювалися.⁴⁴

Економічні аспекти відіграли значущу роль у відносинах між Великою Британією та ЄС. Для Великобританії членство в ЄС визначало умови торгівлі, економічні стандарти можливості доступу до європейського ринку. Однак, виникали суперечності, особливо стосовно економічних питань, таких як: бюджетні внески та свобода переміщення робочої сили. Соціокультурні аспекти, також вплинули на дані відносини. Велика частина британського суспільства відчувала потребу в збереженні національної ідентичності та суверенітету, що призвело до появи політики євроскептицизму. Спроби вирішити ці питання через реформи в ЄС не завжди були успішними однак знаходили своє місце у їх врегулюванні.⁴⁵

Кульмінаційним етапом еволюції британського євроскептицизму в контексті відносин Великої Британії та Європейського Союзу, стали події, що почали відбуватися після 2016 року та засвідчили собою новий період в історії

⁴⁴Кормоді О. В британському парламенті вирішується доля Брекзиту, а разом з ним – і Євросоюзу. *Бабель*. 2019. URL: <https://babel.ua/texts/37161-sogodni-v-britanskomu-parlamentu-virishuyetsya-dolya-brekzitu-a-razom-z-nim-i-yevrosoyuzu-poyasnyuyemo-sut-podiy-maksimalno-dokladno-i-prostim-slovami> (дата звернення: 03.05.2026).

⁴⁵Резникова О. Економічні наслідки виходу Великобританії із ЄС : кваліфікаційна робота бакалавра : 051 Економіка / Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2024. 63 с.

європейської інтеграції, адже вперше одна з держав-учасниць ухвалила рішення про вихід зі складу ЄС. Воно не було миттєвим, а стало підсумком тривалого процесу накопичення скептичних настроїв у британському суспільстві та осередках політичної еліти.

Проведення референдуму слід розглядати, як відповідь на багаторічний тиск євроскептичних сил, який почався ще з часу підписання Маастрихтського договору. Спочатку критика ЄС стосувалася окремих аспектів інтеграції, однак згодом трансформувалась у вимогу щодо винесення питання членства на загальнонаціональне голосування. Послідовні поступки євроскептикам, зокрема, підписання Закону 2011 року щодо проведення обов'язкових референдумів у випадку передачі повноважень до ЄС лише посилювали дану тенденцію євроскептичних настроїв.⁴⁶

Євроскептицизм поступово займав провідне місце у партійних системах Великої Британії, особливо в середовищі Консервативної партії, де він остаточно перетворився з елементу риторики на практичний інструмент політичної боротьби. Значний вплив на цей процес мала Партія незалежності Сполученого Королівства, яка змогла винести в центр політичного обговорення питання, що стосувалися міграції, соціально-економічної нестабільності та втрати контролю над національними інститутами.⁴⁷

В свій час рішення прем'єр-міністра Девіда Кемерона провести референдум було зумовлене зокрема і зовнішньополітичними чинниками – фінансовою нестабільністю, міграційною кризою та поступовим зростанням недовіри до європейських інституцій.

Отже, в контексті цих складних та кризових умов переважна більшість британського суспільства дедалі скептично оцінювала переваги членства в ЄС. Вплив засобів масової інформації та політичного істеблішменту лише зміг посилювати ці настрої, що в кінці кінців зробило Brexit логічним етапом завершення

⁴⁶Клим О. Британський євроскептицизм та його вплив в умовах Brexit. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 6. С. 169–178.

⁴⁷Так само.

тривалих, напружених і нестабільних відносин між Великою Британією та Європейським Союзом.⁴⁸

За результатами проведеного дослідження у другому розділу даної роботи, а саме, що стосувалося теоретичних підходів до політичного та кризового лідерства можна зробити наступні висновки:

«Криза» та «кризове лідерство» у політичному напрямку носить декілька визначень та окреслень, однак головною цілісністю даних понять є: раптовість подій, високий рівень невизначеності, наявність загроз для ключових цілей, необхідність у швидкому реагуванні та ухваленні рішень. Криза суспільством сприймається, як страх, загроза, а саме у політичному напрямку криза набуває особливого змісту, оскільки, акцентує увагу не тільки на швидкості реагування, а й на легітимності політичної системи.

Тому для «лідера» це як тест на стійкість, адже перед ним стоїть нелегка задача, а саме: вміння координувати інституції, організовувати управлінські процеси, підтримувати належний рівень громадської довіри та формувати адекватну рамку колективного реагування, оскільки в разі провалу суспільство буде звинувачувати його у невдачах та неправильних рішеннях. Політичне лідерство – стабільність держави, адже завдяки його дієвості є пусковим механізмом, що забезпечує стабільність та керованість політичної системи у моменти криз.

Щодо політичних лідерів, які внесли свої лідерські навички у формування зовнішньополітичного курсу держави на прикладі ВБ, то варто зазначити, що ці лідери змогли сформувати єдиний політичний курс на результативній взаємодії інституційного середовища, зовнішньополітичних факторів та особистісних характеристиках політичного лідера (Маргарет Тетчер, Тоні Блер, Девід Кемерон, Тереза Мей, Борис Джонсон).

Маргарет Тетчер – вплинула своїми особистими якостями (прагматизм, безкомпромісність у питаннях національного інтересу, твердість) та

⁴⁸Так само.

лідерськими навичками на формування атлантичного напрямку співпраці, зокрема, на тісну взаємодію з США та окреслила свою рішучу позицію щодо відносин з Радянським Союзом. Тоні Блер – яскравий представник ідеології неолібералізму, що стала ідейним ґрунтом для його політики під назвою «Третій шлях», впровадив курс на важливість міжнародного втручання, забезпечення миру та глобальної відповідальності. Девід Кемерон, Тереза Мей та Борис Джонсон – завдяки прагматизму та харизмі відіграли важливу роль у переломному періоді ВБ, а саме вихід із ЄС (Брекзит).

Отже, політична еволюція Сполученого Королівства супроводжувалась низкою суперечливих моментів – у зовнішній політиці, що неодноразово ставало джерелом гострих суспільних дискусій. Після завершення Другої світової для ВБ настав переломний етап її політики державотворення. Війна стала поштовхом до формування потужного відчуття національної єдності. Особливість міжнародного становища Великої Британії проявлялась у поєднанні різнорідних соціокультурних, політичних, економічних та безпекових факторів, що сформували певну своєрідну подвійність її зовнішньополітичної орієнтації. Так було створено ЄАВТ до складу якого увійшли Австрія, Данія, Норвегія, Швейцарія та Португалії – це стало спробою реалізувати альтернативний підхід до економічної інтеграції.

РОЗДІЛ 3

ЛІДЕРСТВО ТЕРЕЗИ МЕЙ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

3.1. Зовнішньополітична стратегія Т. Мей в контексті реалізації політики Brexit: «План Чекерс» та «Червоні лінії»

За результатами референдуму який відбувся 23 червня 2016 року, з назначеними відхиленнями у 51.9 % «за» та 48.1% «проти», Королівство все ж таки підтримало рішення про вихід Великої Британії з ЄС. З огляду на ці обставини наступного дня Девід Кемерон без зволікань подав у відставку. Його наступницею стала Тереза Мей, на плечі якої було покладено найголовніше завдання – мінімізувати негативні наслідки Brexit як для самої Великобританії, так і для всіх держав-членів Об'єднання. На відмінну від інших прем'єр-міністрів Великобританії, зовнішньополітичний курс Терези Мей (2016-2019 рр.) був тісно пов'язаний з Brexit та з чітким фокусуванням на концепції «Глобальна Британія» – вихід з ЄС, пошук нових торговельних партнерів, підкріплення ролі країни у світі, поступово відходячи від «Європейського фокусу» до глобального охоплення.

Слід врахувати факт, що до проведення референдуму Мей належала до кола політиків, які підтримували ідею збереження членства Великої Британії в ЄС як гарант економічної стабільності та безпеки країни. Однак, після відставки Девіда Кемерона, що стала прямим наслідком референдуму, саме їй довелося взяти на себе відповідальність за практичну реалізацію на міжнародному рівні рішення країни про вихід з ЄС. Переїнявши посаду прем'єр-міністра, Тереза Мей публічно заявила, що поважає волю виборців, що знайшло відображення у її основному політичному гаслі: «Brexit означає Brexit». Навіть у міру того, коли ставало очевидним, що процес Brexit є значно складнішим та суперечливішим чим уявлялося на самому початку, Мей

продовжувала наполягати на необхідності доведення цього процесу до логічного його завершення.⁴⁹

На конференції Консервативної партії у жовтні 2016 року Мей спробувала наповнити політичним змістом своє гасло «Brexit означає Brexit». Її виступ окреслив напрямок майбутнього переговорного процесу, що фактично вів до реалізації так званого «жорсткого Brexit». Т. Мей заявила що, Велика Британія має вийти з Єдиного європейського ринку та Митного союзу, відновити контроль над митною політикою, зокрема, припинити підпорядкування юрисдикції суду Європейського Союзу. На її думку, це необхідні умови для відновлення національного суверенітету та виконання волі виборців.⁵⁰

17 січня 2017 року в Ланкастер-Хаус (Лондон) Тереза Мей виступила з промовою в якій було викладено «План для Британії» тобто бачення уряду Терези Мей виходу Великої Британії з Європейського Союзу. У своєму виступі, прем'єрка назвала 12 ключових пунктів, які, за її словами, стануть пріоритетом в майбутніх переговорах з Євросоюзом.⁵¹ Таким чином, вже на ранньому етапі свого прем'єрства Тереза Мей окреслила так звані «Червоні лінії», які визначили межі допустимих компромісів з ЄС. Якщо коротко, то Мей відразу відкинула ідею збереження членства в єдиному європейському ринку. Своєю позицію аргументувала, тим, що така форма співпраці передбачала б дотримання європейських правил, без можливої участі у їх формуванні. Зокрема, Мей наполягла і на виході Великобританії з Митного Союзу. Адже саме за цієї умови, Великобританія матиме можливість самостійно укласти торговельні угоди з іншими країнами та на повну реалізовувати свою концепцію «Глобальної Британії». Наступною умовою стало збереження безмитної торгівлі з ЄС, що передбачало собою укладення нової митної угоди

⁴⁹Pirett B. Три роки Brexit-страждань: Мей здалася і подала у відставку. DW. 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/три-роки-страждань-під-знаком-brexit-тереза-мей-здалася-і-подала-у-відставку/a-48859979> (дата звернення: 03.05.2026).

⁵⁰Schnapper P. Brexit, or Theresa May's Headache. *British Society Observatory*. 2018. URL: <https://journals.openedition.org/osb/2048?lang=en> (date of access 03.05.2026).

⁵¹Prime Minister's Office, 10 Downing Street. The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech> (date of access 03.05.2026).

або ж співпрацю в рамках обмеженого членства нинішнього митного союзу. Особливу увагу було зосереджено на питаннях, що стосуються національного суверенітету. На думку Мей, для зміцнення внутрішньої єдності Сполученого Королівства слід перенести центр ухвалення рішень з Брюсселя до Лондона, Кардіффа, Единбургу та Белфаста. Стратегія прем'єрки була вибудована на тому, щоб зберегти відносини, які стосувалися сфери торгівлі та свободи пересування між ВБ та Ірландією. Запропонований план передбачав собою створення механізму контролю над імміграцією з країн ЄС, гарантуючи збереження прав громадян Євросоюзу, які проживають у Британії та британців, що мешкають у державах-членах ЄС. В соціально-економічній сфері, Т. Мей зобов'язалася не лише зберегти, а й розшири соціальні гарантії передбачені європейським законодавством. На її думку, межі майбутніх відносин з ЄС у сфері торгівлі мають ґрунтуватися на окремій угоді. Наголошено було і на необхідності продовження співпраці з країнами ЄС у сферах безпеки, оборони, боротьби з тероризмом, науки, освіти та охорони здоров'я. На останок, свою жорстку позицію прем'єрка підкріпила словами: «Відсутність угоди для Британії краще, ніж погана угода для Британії». Саме ця позиція Т. Мей зумовила ескалацію напруження як у відносинах з Брюсселем так і в середині політичного оточення. Надалі саме це заклало фундамент для подальших труднощів у процесі схвалення майбутніх домовленостей парламентом.⁵²

Активна фаза переговорів, що стосувалася Брекситу розпочалася 2018 року, а саме у період з 12 липня, після опублікування Британією «Чекерс план» (Chequers plan). Ця назва була отримана через те, що вищезазначений план був укладеним та підписаним у місті Чекерс, що знаходиться на північному заході від Лондона у замиській резиденції британських прем'єр-міністрів.⁵³

План, офіційно названий «Майбутні відносини між Сполученим Королівством та Європейським Союзом», детально описує, як на думку Терези

⁵²Тереза Мей представила основні пункти плану реалізації Brexit. *LB.ua*. 2017. URL: https://lb.ua/world/2017/01/17/356131_tereza_mey_predstavila_osnovnie.html (дата звернення: 03.05.2026).

⁵³Prime Minister's Office, 10 Downing Street. Government statement following Cabinet away day at Chequers. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/government-statement-following-cabinet-away-day-at-chequers> (date of access 03.05.2026).

Мей, працюватимуть торговельні відносини Великої Британії з ЄС після офіційного виходу Великої Британії з економічного блоку. Однак цей план зіткнувся з гострою критикою опозиції та правлячої партії і виявився не таким то і «легким», тому що під час його розробки очільник Департаменту з питань виходу з ЄС Девід Девіс та міністр закордонних справ Борис Джонсон подали у відставку, не погоджуючись з політикою Терези Мей.⁵⁴ Більш до того, Борис Джонсон зробив гучну заяву, що план «обмотує британську конституцію жилетом смертника» та «передає детонатор» Брюсселю.⁵⁵

Щоб зрозуміти, чому саме цей план не набув прихильності серед товаришів Терези потрібно його розглянути детальніше, основними положеннями вищезгаданого плану є:

- 1) Вихід з Європейського Союзу 29 березня 2019 року.
- 2) Скасування вільного руху людей, але збереження права громадян ЄС і Великобританії на безперешкодні поїздки, навчання і роботу на території один одного.
- 3) Зона вільної торгівлі між Великою Британією та ЄС зі спільним зводом правил для промислових товарів та сільськогосподарської продукції, що сприятиме створенню робочих місць. В уряді підкреслили, що це повинно захистити сформовані за останні 40 років комерційні ланцюжки та залежні від них робочі місця. Для торгівлі послугами пропонується розробляти більш гнучкі та вигідні для британців правила та при цьому – вихід зі Спільної сільськогосподарської політики та Спільної політики у сфері рибальства.
- 4) Припинення юрисдикції Європейського суду у ВБ з метою відновлення верховенства британських судів.
- 5) Відсутність жорсткого кордону між Північною Ірландією та Ірландією, а також між Північною Ірландією та Великою Британією. Вихід із зони вільної торгівлі передбачав би будівництво прикордонних споруд на

⁵⁴Brexit: EU leaders set to move talks on to next stage. *BBC News*. 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-42362507> (date of access 03.05.2026).

⁵⁵Carwell S. Brexit explained: What is Theresa May's Chequers plan? *The Irish Times*. 2018. URL: <https://www.irishtimes.com/news/world/uk/brexit-explained-what-is-theresa-may-s-chequers-plan-1.3661485> (date of access 03.05.2026).

єдиному сухопутному кордоні Великобританії і ЄС – між Ірландією і Північною Ірландією.⁵⁶ Щоб уникнути цього ЄС пропонував фактично заморозити «Брекзит» в Північній Ірландії до вироблення відповідного рішення, а це вже означало б створення кордону між Північною Ірландією і рештою Великобританії. Окрім того, Тереза Мей запропонувала митну систему «бекстопу» зі спрощеними митними режимами для того, щоб уникнути жорсткого ірландського кордону, однак Дональд Туск заявив, що план потребує «переробки», додавши, що: «Угоди про вихід не буде без надійного дієвого та юридично обов'язкового ірландського «бекстопу».

Тож, згідно із запропонованим Мей планом, Велика Британія фактично зберігала за собою доступ до ринку та водночас залишалася прив'язана до частини регуляторної бази ЄС, однак без формальної участі у прийнятті рішень. Керівництво ЄС розцінило цю позицію уряду Т. Мей неприйнятною, оскільки це підривало єдність усередині організації та стало б негативним прикладом для інших держав-учасниць. Окрему негативну реакцію та безліч питань викликала, зокрема, ідея встановлення кордону між Ірландією та Північною Ірландією. На думку головного переговорника з боку ЄС М. Барньє це спричинило б відновлення конфлікту та пошуку подальшого компромісу щодо питання регулювання товарів з ЄС, себто Ірландії та території Північної Ірландії. Тоді як, уряд Т. Мей відкинув ідею залишити Північну Ірландію в Митному Союзі, вважаючи її загрозою територіальній єдності держави.⁵⁷

Відтак, модель так званого «м'якого Brexit» (англ. «soft Brexit»), яка була спрямована на збереження тісних економічних зав'язків з Європейським Союзом, зіткнулася з суттєвим опором як з боку європейських лідерів так і всередині самої країни тим самим просуваючи ідею «жорсткого Brexit» (англ. «hard Brexit»), тобто вихід країни з ЄС без попередньої комплексної угоди на перший план. За відсутності внутрішньополітичного консенсусу процес пошуку

⁵⁶Owen J. Theresa May's Brexit deal: Chequers plan. *Institute for Government*. 2018. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/theresa-may-brexit-chequers-plan> (date of access 03.05.2026).

⁵⁷Пик С. BREXIT і концепція «Глобальної Британії». *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2020. Вип. 48. С. 71–88.

компромісних рішень став ускладненим. Чи не єдиним позитивним результатом плану «Чекарс» стало ухвалення Політичної декларації щодо майбутніх відносин між Великою Британією та ЄС, яка в подальшому була включена до пакета документів разом з проектом Угоди про вихід (Withdrawal Agreement) наприкінці 2018 року.⁵⁸

Отже, підсумовуючи варто наголосити на тому, що план «Чекерс» був провальним, зазнав достатньої критики, та й і спроба Терези відстояти інтереси ВБ та частини британців, які голосували проти Брекзиту не отримала успіху.

3.2. Переговорний процес між урядом Т. Мей та Європейським Союзом: стратегія, тактика та ключові суперечності

Переговорний процес між Великою Британією та ЄС, славнозвісний Brexit (англ. Britain – Британія exit – вихід) розпочався після референдуму 2016 року та тривав до січня 2020 року. Офіційно він стартував 29 березня 2017 року, після активації статті 50 Лісабонського договору, відповідно до якої передбачена процедура виходу держави-члена з ЄС.⁵⁹ Також, слід зауважити, що дана стаття ніколи в принципі не застосовувалась на практиці, а в даному випадку Велика Британія стала першим прецедентом до її використання.

Щодо самого тексту Лісабонського договору, то варто відзначити, що кожна держава-член ЄС може вийти зі складу Союзу відповідно до своїх конституційних вимог. Для цього країна інформує Європейську раду про такий намір. Згідно з інструкціями Європейської ради, ЄС повинен провести переговори і досягти угоди щодо деталей процесу виходу держави з об'єднання, беручи до уваги подальші відносини після відокремлення, однак дана угода може бути досягнута лише обмеженою більшістю Європейської ради після отримання згоди Європейського парламенту. Окрім того, держава, яка посилається на статтю 50, більше не бере участі в засіданнях Європейської

⁵⁸Так само.

⁵⁹Договір про Європейський Союз (консолідована версія) від 13 грудня 2007 року. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2012. С. 326. Ст. 50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M050> (дата звернення: 03.05.2026).

ради, а термін припинення її членства визначають угодою, досягнутою через два роки після застосування статті 50, або ж відбувається автоматично.⁶⁰

Незабаром після свого призначення прем'єр-міністр Тереза Мей оголосила, що вихід з ЄС за статтею 50 вищезазначеного Договору почнеться не раніше 2017 року, таким чином Тереза Мей показала, що має чітко поставлену ціль перед собою для Великої Британії. Однак Ангела Меркель на зустрічі з Мей намагалася пояснити, що для Великобританії необхідно більше часу для визначення ключових переваг і питань процесу виходу з ЄС, і це було б в інтересах всіх країн-членів ЄС, не кажучи вже про правильну, в певному плані, адекватну та правильну організацію майбутніх переговорів з Брюсселем.⁶¹ Прийнявши дані пояснення від Меркель, Тереза Мей створила окремий пост державного секретаря у справах виходу Великої Британії з Європейського Союзу, який зайняв Девід Девіс, в першу чергу, це було зроблено для максимально вдалого і своєчасного втілення планів.

Головним пунктом і ціллю стало те, що Велика Британія за жодних обставин не залишиться членом Єдиного ринку, а буде покладатися лише на досягнення всеосяжної угоди. Тереза Мей впевнено висловлювала своє переконання щодо цієї домовленості з країнами ЄС та говорила, що для Лондона краще не мати ніякої угоди, ніж мати погану угоду. Прем'єр-міністр зауважила, що ті європейські політики, які закликають до «покарання» за Брекзит роблять це для того, щоб відбити бажання інших країн робити це також, з метою досягнення своїх планів та цілей, але ж при цьому вони шкодять великому майбутньому країнам Європи.

Однак, якщо Великобританія досягне всеосяжної угоди з ЄС для продовження участі у Єдиному ринку режим перетину кордону між Ірландією та Сполученим Королівством, який вже багато років був відкритим завдяки перебуванню обох держав у ЄС, то це буде потребувати все нових та нових

⁶⁰Smith M. Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation. *Cambridge University Press*, 2004. 291 p. DOI: <https://doi.org/10.1086/ahr/109.5.1635> (date of access: 03.05.2026).

⁶¹Грубінко А. В. Загальна зовнішня політика і політика безпеки ЄС як актуальна тема європейських наукових досліджень (на прикладі Великої Британії). *Проблеми та перспективи науки в умовах глобалізації* : матеріали V Всеукр. наук. конгр. (м. Тернопіль, 23–24 груд. 2009 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 46–47.

практичних рішень цього питання, тому що, проблема полягатиме в тому, що при виходу Великобританії з ЄС британські громадяни зможуть вільно перетинати ірландський кордон. Це дасть їм ті ж права, що і громадянам ЄС, але вже не як громадянам ЄС. Таким чином, згідно з чинним законодавством, громадяни ЄС можуть вільно подорожувати до Великобританії через Ірландію.

Підсумовуючи про ст. 50 Лісабонського договору варто зазначити, що на початку 2017 року, а саме у січні Верховний Суд Великої Британії постановив, що без схвалення обома палатами парламенту дана стаття не буде задіяна в роботі, але Тереза Мей отримала необхідне схвалення вже в березні того ж року. Таким чином, 29 березня 2017 року, як і було заплановано, Велика Британія задіяла статтю 50 Лісабонського договору та запустила процес виходу з ЄС. Тож до 29 березня 2019 року країна мала остаточно вийти з Європейського Союзу.⁶²

З цього моменту розпочався дворічний термін інтенсивної підготовки та практичної реалізації результатів референдуму в життя. У центрі переговорного процесу Лондон-Брюссель опинилися найбільш гострі питання, зокрема, фінансові зобов'язання Великої Британії перед ЄС, гарантування прав громадян ЄС після Brexit, а також вирішення проблем кордону між Ірландією та Північною Ірландією.

Перший раунд переговорів тривав з 19 червня по 8 грудня 2017 року. В рамках цієї фази переговорів, першочергові питання, які намагалася вирішити зі свого боку британська сторона були фінансові проблеми. Однак, сторона ЄС не поділяла ці інтереси та була зацікавлена у вирішенні інших нагальних проблем, до прикладу, питання кордону між Республікою Ірландії та Північною Ірландією.

15 грудня цього ж року самітом ЄС було затверджено мандат на другий етап переговорів про умови дворічного майбутнього перехідного періоду і принципи майбутніх партнерських відносин, що завершився 31 грудня 2020

⁶²Oliver T. To be or not to be in Europe: is that the question? Britain's European question and an in/out referendum. *International Affairs*. 2015. Vol. 91, no. 1. P. 77–91. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12187> (date of access: 03.05.2026).

року. Європейська рада підтвердила свою готовність до встановлення партнерських відносин у галузі безпеки і оборони, торгівлі та економічного співробітництва, боротьби з тероризмом і міжнародною злочинністю і зовнішньої політики. Однак, повноцінну угоду про торгівлю з Великою Британією може бути укладено тільки після того, як ця країна завершить свій вихід зі співтовариства.⁶³

Жан-Клод Юнкер – глава Єврокомісії зазначив, що «впродовж найближчих тижнів має бути підготовлений проєкт угоди про умови виходу, положення якого були узгоджені на першій фазі переговорів», які завершилися 7 грудня 2017 року, та, додав, що повноцінні переговори про майбутні відносини між Лондоном і Брюсселем почнуться в березні 2019 року.⁶⁴

14-15 грудня 2017 року після саміту ЄС перша фаза переговорів була повністю завершена, а обговорення між Великобританією та ЄС перейшли в другу фазу, особливий фокус був на безпеці та торгівлі, тому що, за умови виходу найбільші питання та суперечки виникають щодо залежності торгівлі один з одним (Великобританії і ЄС).

Економічна сфера переговорного процесу щодо Brexit стала найбільш дискусійною. Адже, крім того що ЄС є найбільшим торгівельним партнером для Великої Британії вона, зокрема, являється і найбільшим інвестором британської економіки. На торгівлю з країнами Євросоюзу у 2015 році припадало близько 44% британського експорту товарів і послуг та понад половину (53%) імпорту. Однак, попри зростання обсягів торгівлі, починаючи з 1990-х на фоні активізації торгівлі з країнами поза межами Євросоюзу, частка ЄС у торгівельному обороті Великої Британії поступово зменшилась. У дослідженнях торгівлі між Великобританією та країнами ЄС аналітики зазвичай спираються на так званий «ефект Роттердама», тому що, Великобританія здійснює основну, а можливо навіть найбільшу частину своєї торгівлі з

⁶³Гогунська Т. О. Формування та реалізація принципів зовнішньої політики кабінету М. Тетчер на напрямку Європа-Америка (1979–1990 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Одеса, 2003. 20 с.

⁶⁴Сталовєрова Г. В. Особливості перемовин щодо членства Великобританії в ЄС. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* 2016. Вип. 15. С. 313–322.

Нідерландами через головний порт Роттердам, однак не всі британські товари, що проходять через Роттердам, призначені для голландських покупців, деякі товари відправляються в інші країни, але це все враховується в загальному обсязі експорту Великобританії в ЄС. Так само як імпорту з інших країн до Великобританії через порт вважається імпортом з ЄС до Великобританії. Отже, постало питання виключення повної та часткової торгівлі між сторонами за рахунок використання транзиту товарів через порти Нідерландів.⁶⁵

Однак як ми вже знаємо, що у січні 2017 року Тереза Мей виступила з промовою в парламенті, виклавши ідею та бачення свого кабінету щодо реалізації процесу виходу Великої Британії з ЄС на практиці, Мей зазначила, що: «Брекзит являє собою важливий сигнал і урок, який Брюсселю не варто ігнорувати, якщо ЄС прагне до подальшого успішного розвитку». І як ми пам'ятаємо головною її фразою було: «Ми залишаємо Європейський союз, але не залишаємо Європу».⁶⁶

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене можна дійти висновку, що переговорний процес Терези Мей з ЄС був напруженим, так як поставлені цілі Терези Мей носили раптовий характер та потребували доопрацювання, а це в деякій мірі супроводжувалось агресією в межах уряду але головна ціль була незмінною – Британія не повинна залишатися в ЄС. Окрім того, вперше за історію було застосовано статтю 50 Лісабонського договору, і Тереза отримала схвалення щодо неї незадовго до самого оголошення про її застосування на практиці, а це означає, що її підтримували та були за неї та її ідеї. Однак, все було не так, як хотілося – з часом виникало багато питань, а найважливішим з яких був – економічний напрямок співпраці, що обумовлював виключення повної та часткової торгівлі між сторонами за рахунок використання транзиту товарів через порти Нідерландів, так званий «ефект Роттердама».

⁶⁵Рудько С. Проблеми відносин Великої Британії та Європейського Союзу під час Brexit. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія.* 2017. Т. 309, вип. 297. С. 54–59.

⁶⁶Prime Minister's Office, 10 Downing Street. We have voted to leave the EU, but not Europe: article by Theresa May. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/we-have-voted-to-leave-the-eu-but-not-europe-article-by-theresa-may> (date of access 03.05.2026).

3.3. Внутрішньополітичні виклики Brexit: взаємодія з парламентом, протистояння з опозицією та розкол у Консервативній партії

Внутрішньополітичні виклики та протиріччя супроводжували уряд Терези Мей за весь час її прем'єрства та само собою поступово ускладнювали та сповільнювали процеси, пов'язанні з реалізацією Brexit. Предметом гострих суперечок, не змінно залишалось питання, щодо формату виходу Великої Британії з ЄС, а саме, з митною угодою чи без, жорсткому чи м'якому варіанту Brexit слідувати.

Переломним моментом у контексті взаємодії уряду Терези Мей з парламентом, стало рішення Верховного суду Великої Британії у справі *R (Miller) v Secretary of State for Exiting the European Union*. Воно виникло у відповідь на наміри уряду реалізувати статтю 50 Лісабонського договору виключно на підставі виконавчих повноваження, без попереднього голосування в парламенті. Предметом обговорення стало питання конституційної компетенції, а саме, чи може виконавча влада самостійно розпочати офіційний процес виходу з ЄС, наслідком якого може стати втрата прав, закріплених у британському внутрішньому законодавстві Законом про Європейські співтовариства 1972 року. На думку головної позивачки, а саме, менеджерки інвестиційного фонду Д. Міллера лише парламент, як єдиний суверенний орган в британській конституційній системі має повноваження ухвалювати рішення з урахуванням таких правових наслідків. В свою чергу, уряд обґрунтував свою позицію з точки зору використання традиційної практики королівських прерогатив та спирався на політичний мандат, отриманий внаслідок референдуму 2016 року. Вперше за всю історію 11 суддів Верховного суду Великої Британії засідали повним складом, щоб знайти рішення скаргі позивачів щодо статті 50. Суд опинився на роздоріжжі, адже потрібно було віднайти баланс між виконавчою владою та парламентом, враховуючи результати референдуму та принцип парламентського суверенітету.⁶⁷

⁶⁷ Holden M. Factbox: Brexit case in Britain's Supreme Court - how will it work? *Reuters*. 2016. URL: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-article50-factbox-idUSKBN13P1SA/> (date of access 03.05.2026).

Врешті-решт, рішення Верховного суду Великої Британії було ухвалене на користь попереднього парламентського схвалення. З цього моменту, внутрішньополітична динаміка Brexit зазнала безпрецедентних змін, що зумовило посилення ролі парламенту у контролі над урядовими рішеннями. Переговорна позиція уряду Терези Мей зазнала ускладнень та сприяла подальшій політизації процесу Brexit. В цьому контексті слід зазначити, що справа *R (Miller) v Secretary of State for Exiting the European Union* відіграла роль не лише правового прецеденту, а й зрештою, стала конфліктогенним чинником загострення внутрішньополітичної кризи. В подальшому, це стане причиною ворожнечі між гілками влади, що призведе до посилення парламентської опозиції та поглиблення розколу в межах Консервативної партії.

Не менш вирішальним став момент голосування в Палаті громад 15 січня 2019 року, коли депутати відхилили Угоду про вихід Великої Британії з Європейського союзу. За угоду проголосували лише 202 депутати тоді як 432 виступили проти. Це стало найбільшою поразкою уряду за час парламентського голосування починаючи з 1924 року. Такий результат став свідченням відсутності будь-якого консенсусу щодо розуміння формату Brexit, що врешті-решт підірвало авторитет Т. Мей як усередині парламенту так і серед міжнародних союзників. Ключовою причиною невдоволення парламентської опозиції стали пункти пов'язані з питанням ірландського кордону та так званого механізму «бекстопу». Що передбачав собою тимчасовий режим підтримки Північної Ірландії у межах Митного союзу ЄС та єдиного ринку з метою збереження в подальшому «прозорого» кордону. Переважна більшість британський парламентарів, включаючи прихильників жорсткого Brexit розглядали даний механізм тільки в короткостроковій перспективі, адже за умови затягування процесу Північна Ірландія залишиться під впливом Брюсселя що стане загрозою для національного суверенітету Великої Британії.

Відмова Брюсселя надати будь-які гарантії щодо обмеженості дії «бекстопу» лише посилила критику угоди в Лондоні.⁶⁸

Провал голосування спричинив політичну ескалацію, яка викликала складності протистояння і з опозицією, а конкретніше з Лейбористською партією лідером якої був Джеремі Корбін.⁶⁹ Внаслідок чого, був ініційований вотум недовіри прем'єрці. Дедалі реалістичнішими ставали альтернативні сценарії розвитку подій, зокрема, вихід без угоди, відтермінування дати Brexit або ж проведення повторного референдуму. В свою чергу, опозиція одноголосно просувала останню ідею щодо проведення повторного референдуму намагаючись зберегти тісні економічні зав'язків з ЄС та участь в Митному союзі після завершення процедури виходу Великої Британії з ЄС та протягом всього «перехідного періоду».⁷⁰ Зі своєї сторони, Європейський Союз відмовився повторно переглядати досягнуту з урядом Мей угоду. З приводу цього питання президент Франції Еммануель Макрон висловився: «Можна поліпшити один або два пункти, але я в це особливо не вірю, тому що ми зробили максимум можливого для угоди і не станемо для вирішення внутрішньої британської проблеми відмовлятися від захисту інтересів європейців».⁷¹

Всі вищезазначені події зумовили уряд Терези Мей провести повторне голосування 12 березня, на якому уряд прем'єрки знову зазнав краху. Попри заклики Терези Мей до патріотизму та підтримання угоди задля уникнення хаотичного виходу з ЄС. Парламент в черговий раз відхилив попередньо змінений та узгоджений з президентом Єврокомісії Жан-Клод Юнкером варіант, відтепер з різницею уже в 149 голосів. Наступного дня парламентарі відхилили сценарій виходу без угоди, а 14 березня висловилися за перенесення

⁶⁸Далецька Ю. Піти по-англійськи. Доля Brexit під питанням. *Український інтерес*. 2019. URL: <https://uain.press/articles/pity-po-anglijsky-dolya-brexid-pid-pytannyam-988450> (дата звернення: 03.05.2026).

⁶⁹Full Theresa May's speech on Brexit in Grimsby. *Brexit central*. 2019. URL: <https://brexitcentral.com/full-text-of-theresa-mays-speech-on-brexid-in-grimsby/> (date of access 03.05.2026).

⁷⁰Лейбористська партія Британії виступить проти виходу країни з ринку ЄС після Brexit. *РБК-Україна*. 2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/leyboristskaya-partiya-britanii-vystupit-1503814985.html> (дата звернення: 03.05.2026).

⁷¹Далецька Ю. Піти по-англійськи. Доля Brexit під питанням. *Український інтерес*. 2019. URL: <https://uain.press/articles/pity-po-anglijsky-dolya-brexid-pid-pytannyam-988450> (дата звернення: 03.05.2026).

дати Brexit на пізніший термін. В результаті цього, дата остаточного виходу Великої Британії з ЄС була визначена на 29 березня 2019 року.⁷²

Таким чином, парламентська більшість відмовилась не лише підтримувати урядовий курс, а й фактично спробувала взяти на себе ініціативу у подальшому визначенні ходу всього процесу. Позиція Терези Мей як політичного лідера була вкотре підірвана, що унеможливило її здатність консолідувати як власну партію так і парламент навколо єдиної стратегії Brexit. Накладені парламентом інституційні бар'єри в поєднанні з глибоким розколом консерваторів звузили політичний простір для пошуку компромісу.

Політична криза все далі загострювалась, через непорозуміння які виникли щодо формату Brexit угода була втретє відхилена напередодні запланованої дати виходу 29 березня 2019 року. З огляду на таку складну ситуацію, Європейський Союз розраховуючи на можливість ратифікації угоди британським парламентом погодився на короткострокове відтермінування Brexit до 12 квітня. На екстреному саміті ЄС 10 квітня 2019 року було винесено рішення пролонгувати дату виходу до 31 жовтня за умови участі Великої Британії у виборах до Європейського парламенту.⁷³

Остаточним підтвердженням парламентського опору стала третя вирішальна поразка уряду Мей щодо угоди про Brexit у травні 2019 року, після якої прем'єрка оголосила про свій намір піти у відставку. Відставка Терези Мей була зумовлена не стільки самим фактом провалу Brexit, а скільки глибокою кризою політичного управління, що виникла навколо процесу реалізації цього механізму. Неспроможність сформувати стійку парламентську та урядову коаліцію на підтримку досягнутої з Європейським Союзом угоди стала ключовим чинником поразки прем'єр-міністерки. Попри численні її поступки та перегляд власних позицій, так званих «Червоних ліній», Терезі Мей все ж

⁷²Соломко О. У парламенті Британії виключили третє голосування за Brexit без зміни угоди. *NV*. 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/u-parlamenti-britaniji-viklyuchili-tretye-golosuvannya-za-brexit-bez-zmini-ugodi-50011500.html> (дата звернення: 03.05.2026).

⁷³Не піти по-англійськи: чому Британія йде з ЄС і коли це все-таки станеться? *Аналітичний центр ADASTRA*. 2019. URL: <https://adastra.org.ua/blog/ne-piti-po-anglijski-chomu-britaniya-jde-z-yes-i-koli-ce-vse-taki-stanetsya> (дата звернення: 03.05.2026).

таки не вдалося подолати супротив як у Палаті громад так і всередині власного Кабінету міністрів. Всі її останні ініціативи та пропозиції щодо Brexit були розцінені як занадто жорсткі та безкомпромісні. У результаті Тереза Мей втратила контроль над процесом ухвалення рішень, що зумовило її подальше перебування на посаді прем'єр-міністра політично неможливим. З приводу цього питання Мей висловила: «В демократії, якщо ти даєш людям вибір, у тебе є обов'язок виконати те, що вони вирішили. Я зробила все можливе, щоб зробити це: обговорювала умови нашого виходу і нові відносини з найближчими сусідами, захищала робочі місця, нашу безпеку і нашу єдність. Я зробила все можливе, щоб укласти цю угоду. На жаль, мені не вдалося. Я намагалася, тричі. Я вважаю, що це правильно було продовжувати, навіть коли шанси на успіх здавалися високими. Зараз мені здається найкращим залишити новому прем'єру ці зусилля. Сьогодні я оголошую, що іду у відставку».⁷⁴

Отже, попри внутрішньополітичні виклики Тереза Мей намагалась позиціонувати себе як лідера здатного йти на компроміси, однак всі її спроби поєднати несумісні очікування різних внутрішньопартійних груп не увінчалися успіхом. Взаємодія з парламентом поступово набула конфронтаційного характеру. Численні спроби уряду зберегти контроль над переговорним процесом призвели до зворотного результату – посилення ролі Палати громад, а в свою чергу і парламентської опозиції, що стало результатом неодноразового відхилення Угоди про вихід. Ці численні поразки стали свідченням нездатності прем'єр-міністра консолідувати парламентську більшість навколо ключового урядового документа. В свою чергу, протистояння з представниками Лейбористської партії та розкол в Консервативній партії підірвали лідерську позицію Мей та нівелювали всі можливі спроби балансування між прихильниками «жорсткого» та «м'якого» Brexit. Жорстке формулювання «Червоних ліній» унеможливило досягнення міжпартійного та внутрішньополітичного консенсусу та звузило простір для пошуку можливого

⁷⁴Прем'єр Великої Британії Тереза Мей оголосила про відставку. *TCH*. 2019. URL: <https://tsn.ua/svit/prem-yer-velikoyi-britaniyi-tereza-mey-ogolosila-pro-vidstavku-1350939.html> (дата звернення: 03.05.2026).

компромісу. Втративши будь-яку можливу підтримку прем'єр-міністра опинилась в політичній ізоляції, яка призвела до зриву ратифікації угоди з ЄС та подальшої політичної відставки.

3.4. Комунікаційна стратегія Т. Мей та її вплив на формування громадської думки

Комунікаційна стратегія – це ряд заходів та методів взаємодії з аудиторією, які спрямовані на досягнення конкретно поставлених цілей. У науковій літературі традиційно виокремлюють такі типи комунікацій: ділова партнерська та стратегічна. Однак, для комплексного аналізу комунікаційної стратегії Т. Мей, доцільно звернутися до більш ширшого розуміння понять «стратегія» та «тактика», запропонованого Великим тлумачним словником української мови. Адже конкретно ці визначення є дуже влучними саме для нашого дослідження у питаннях оцінки комунікаційної поведінки політикині в умовах Brexit.

Аналізуючи комунікаційну діяльність Терези з аудиторією можна виокремити ключові мотиви вибору нею тих чи інших стратегій і тактик. Насамперед, мова йде про дотримання правил ввічливості, пом'якшення різних соціальних питань та прагнення уникнути суспільного резонансу, масових обурень, які могли б призвести до певних мітингів та страйків. Окремим елементом виступає намагання уникнути міжнародних конфліктів, а також використання інструментів політичного впливу, що мали ознаки маніпулятивності.

Особливу роль в риториці Терези Мей відігравала стратегія акцентування ключових понять, яка передбачала собою введення аудиторії в курс справи та здебільшого стосувалася промов на тему Brexit. Повторюваність таких висловів, як: «відкинути Європейський Союз, вирішальний вибір, вийти з Європейського Союзу, прийняти рішення вийти чи залишитися, чудова угода,

правильна угода»⁷⁵ мало на меті закріпити ключову ідею, тобто, позицію уряду та надати рамки інтерпретації подій для громадськості.

Розбираючи дану риторичну тактику лідерки, можна дійти висновку, що політикиня, використовуючи маніпулятивні елементи, вміло вела гру слів, якими виражала чітке бажання донести до аудиторії головний зміст промови. З одного боку, така стратегія допомагала якомога швидше знайти контакт з аудиторією, структурувати сприйняття інформації та зосередити увагу на ключових меседжах. З іншого – надмірне повторювання головної ідеї, викликало роздратування, що потенційно знижувало рівень зацікавленості суспільства до предмета обговорення. Для пом'якшення свідомості негативно налаштованих громадян Тереза Мей, неодноразово намагалася змінити їхнє сприйняття на позитивне через такі нейтрально-оптимістичні вислови: «час великих національних змін, важливий момент, виклик».⁷⁶ Такими формулюваннями лідерка намагалася трансформувати кризову ситуацію в момент історичної можливості та спільного національного випробування. А отже, комунікаційна риторика прем'єр-міністерки була спрямована не стільки на аргументацію того чи іншого політичного рішення, а скільки на формування емоційної підтримки в умовах глибокої суспільної поляризації.

Тереза Мей, аналізуючи власну цільову аудиторію, розуміла на які аспекти варто звернути увагу, як подати інформацію доступно та зрозуміло кожному, починаючи від простого народу та закінчуючи вищими посадовими особами. До приклада, коли виступ був для народу, то вона дипломатично намагалася знайти контакт з кожним та вживати загальновідомі терміни, що робили її промови емоційними та водночас простими. Однак, коли ж справа стосувалася політичних діячів, то вона змінювала свою тактику та наповнювала свій виступ складними поняттями, які надавали її промові більшого ефекту красномовства та значимості, що справляло відповідне враження на публіку та

⁷⁵Full text of the speech by Prime Minister Theresa May. 2017. URL: <https://static.rasset.ie/documents/news/theresa-may-speech.pdf> (date of access 03.05.2026).

⁷⁶Taylor A. May T. Full transcript: Theresa May's first speech as Britain's prime minister. *The Washington Post*. 2016. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/07/13/full-transcript-may-promises-bold-new-positive-role-for-britain-after-brexite/> (date of access 03.05.2026).

формувало позитивну думку для швидкого вирішення проблеми. Такі два підходи піднімали авторитет лідерки та робили її максимально розуміючою в темі ключових питань.

Однак варто нагадати, що серед її промов часто можна було зустріти економічні терміни. Політикиня тривалий час працювала у банківській сфері та була тіньовою міністеркою з питань праці та пенсій, вона постійно брала участь в економічному житті держави, тому це і відбило слід на її промовах, які були спрямовані на підтримку вітчизняних бізнесів, фермерства, рибачтва та торгівлі, наприклад: «Ми зробимо все можливе, щоб дати вам більше контролю над своїм життям. Коли ми приймаємо великі виклики, ми думатимемо не про могутніх, а про вас...Ми зробимо все можливе, щоб допомогти будь-кому, незалежно від вашого походження, просунути так далеко, як заведуть ваші таланти...»⁷⁷ або ж такі вислови, як: «А для великих трейдерів ми б запровадили спрощені процеси, включаючи схему довірених трейдерів, яка б відповідала нашим зобов'язанням.»,⁷⁸ «Робимо все можливе, щоб побудувати більше правильних будинків у правильних місцях, щоб допомогти більшій кількості людей піднятися на житлову драбину – і гарантувати, що ті, хто не можуть дозволити собі мати власне житло, також матимуть гідне місце для проживання.»⁷⁹ та інші. За допомогою цих термінів та висловів Тереза Мей аналізує, пояснює теперішні проблеми, проєктує майбутні рішення та здійснює аналіз економічного питання загалом. Всі промови Терези Мей присвячені причинам та наслідкам Brexit, вона пояснює цільовій аудиторії на що можна сподіватися та до чого бути готовим в теперішній або майбутній час.

Проте варто розглянути і позитивну сторону промов Терези, у її висловах завжди відчутні слова патріотизму, всі дії стосувалися благополуччя та

⁷⁷Prime Minister's Office, 10 Downing Street. Statement from the new Prime Minister Theresa May. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/statement-from-the-new-prime-minister-theresa-may> (date of access: 03.05.2026).

⁷⁸Prime Minister's Office, 10 Downing Street. PM speech on our future economic partnership with the European Union. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-on-our-future-economic-partnership-with-the-european-union> (date of access: 03.05.2026).

⁷⁹Prime Minister's Office, 10 Downing Street. PM speech to the National Housing Federation summit: 19 September 2018. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-to-the-national-housing-federation-summit-19-september-2018> (date of access: 03.05.2026).

щасливого майбутнього Великої Британії. Тереза Мей прагнула віддано служити своїй державі, тому зачіпаючи тему патріотичних цінностей, можна помітити її емоції та настрій вираження тактичних ідей, які вона доносила. Свою аудиторію Мей завоювала своєю гнучкістю та прагматизмом, готова була вирішувати питання не тільки дипломатичним шляхом, але й так званими «холодними діями». Також варто відзначити, що як і всі люди, Тереза мала конкурентів, тому приходилося змінювати тактику прямо посеред виступу, однак такі перешкоди тільки зміцнювали політиkinю і навпаки давали їй поштовх рухатися далі. Тереза Мей уміла підібрати певні аргументи в потрібний для них час, які були гідними відповідями, тим самим «клала на лопатки» своїх супротивників.

Також не можливо оминати тему власної авторської термінології Брексикону – справжнім лінгвістичним досягненням Терези Мей. Тому Мей зробила великий внесок не тільки у політику Об'єднаного Королівства, але і відзначилася також своїми лінгвістичними успіхами. Термінологія у промовах Терези Мей різноманітна. Політична діячка дбає про змістовність та красномовність політичних текстів, тому в міру навантажує свої виступи термінологією. На своєму прикладі, Тереза показує яку роль відіграє ерудованість політичного діяча, адже не будучи військовослужбовицею, вона влучно підбирала поняття та вміло описувала бойові дії або ж вдало використовувала юридичну термінологію. Слід також додати, що Тереза започаткувала авторські зразки термінології, що набули популярності серед звичайних жителів Великої Британії.

Однак, Квентін Леттс – англійський журналіст, театральний критик, зовсім по іншому досліджувавши промови та аналізував Терезу Мей, він зазначав, що: «Замкнута в собі воїнка – Тереза була нерішучою та невдачливою прем'єр-міністеркою. Її слабкість зіграла з нею злий жарт, тому що саме в політичних переговорах з європейськими партнерами вона проявила себе зовсім не як сильного лідера». Тім Шипман – політичний редактор, британський журналіст зазначав про Терезу Мей так: «Ослаблена та

пригнічена, Мей зробила свою четверту помилку, покійно наказавши своєму міністру з питань Brexit Девіду Девісу прийняти порядок переговорів, визначений ЄС».⁸⁰

Також надходив і наклеп на Терезу, говорили, що її серце ніколи не лежало до Брекзиту, а все те, було створено для того, щоб показати себе, як лідерку жіночності, однак вона не проявила ні хитрості, ні сміливості та й взагалі не була такою сильною жінкою, якою вона повинна була бути в битві з Брюсселем. І це було дуже важливо, саме її слабкість затримувала вихід Великої Британії з Брекзиту.

Консервативні лідери говорили про себе так, наче вони були «Богами» та рятівниками Британії, так як захищали націю від європейської загрози. А Тереза Мей виявилася занадто слабкою, щоб наважитися на бій з консервативними лідерами і все таки, жіночність зіграла важливу роль, зумовивши слабкість та залишивши свою країну незахищеною та розбитою.⁸¹

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку що колишня прем'єр-міністерка твердо слідує своїм принципам та порушує всі стереотипи про жінок на політичній арені. Вона увійшла у світову історію як радикальна особистість, яка відповідально ставилася до служіння своїй країні. Всі компоненти промов Терези Мей були взаємопов'язані, що вважається нелегким завданням для політичного діяча, адже логічність викладу думок, дотримання певної послідовності, полегшує сприйняття інформації. Аналізуючи промови Терези Мей, було виявлено, що діячка притримується лаконічного стилю висловлення. Задля фокусування аудиторії на ключових поняттях, вона використовує багато повторень та інверсій, за допомогою синонімічної гри слів, а також влучно використовує, як економічні так і політичні терміни для донесення теми питання, крім того, чітко прослідковується і влучна аргументація стосовно власних дій. Також для ефектності та експресивності промови, політична діячка постійно робила

⁸⁰Weidhase N. Theresa's tears: gendering mediations of populist leadership failures in Brexit Britain. *Feminist Media Studies*. 2023. 16 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/14680777.2023.2200552> (date of access: 03.05.2026).

⁸¹Так само.

контраст думок, тим самим тримала аудиторію у зосередженості. Можливо, з боку міжнародної політики, її діяльність та промови виглядають жорстокими та не толерантними по відношенню до інших, однак вона розуміла, що у пріоритеті – корінне населення та їхній добробут.

За результатами проведеного дослідження в третьому розділу даної роботи, а саме, що стосувалося лідерства Терези Мей в умовах інституційної та політичної кризи можна зробити наступні висновки:

Тереза Мей виступаючи у Лондоні з промовою щодо виходу ВБ з ЄС окреслила чіткий план із 12 пунктів, який отримав назву «Червоні лінії». Він включав в себе вихід ВБ з митного союзу, адже саме завдяки цьому Великобританія матиме можливість самостійно укласти торговельні угоди з іншими країнами та на повну реалізовувати свою концепцію «Глобальної Британії». А також збереження безмитної торгівлі з ЄС, що передбачало собою укладення нової митної угоди або ж співпрацю в рамках обмеженого членства нинішнього митного союзу. Окрім того, окремої уваги заслуговує питання національного суверенітету. Тереза Мей намагалася перенести центр ухвалення рішень з Брюсселя до Лондона, Кардіффа, Единбургу та Белфаста, це було для того, щоб зберегти відносини, які стосувалися сфери торгівлі та свободи пересування між ВБ та Ірландією. Наголошено було і на необхідності продовження співпраці з країнами ЄС у сферах безпеки, оборони, боротьби з тероризмом, науки, освіти та охорони здоров'я.

Наступним етапом став «План Чекерс», цей план зіткнувся з гострою критикою опозиції та правлячої партії і виявився не таким то і «легким», так як не набув прихильності серед товаришів Терези. Даний план містив такі пункти: вихід з ЄС; скасування вільного руху людей, але зі збереженням права громадян ЄС і ВБ на безперешкодні поїздки; припинення юрисдикції Європейського суду у ВБ з метою відновлення верховенства британських судів; відсутність жорсткого кордону між Північною Ірландією та Ірландією, а також між Північною Ірландією та Великою Британією. Однак, план «Чекерс» був

провальним, зазнав достатньої критики, та й і спроба Терези відстояти інтереси ВБ та частини британців, які голосували проти Брекзиту не отримала успіху.

Переговорний процес між Британією та Європейським Союзом стартував відразу після активації статті 50 Лісабонського договору, даний договір вміщував в себе головний аспект, який базувався на тому, що кожна держава-член ЄС може вийти зі складу Союзу відповідно до своїх конституційних вимог, однак для цього країна інформує Європейську раду про такий намір. Тереза Мей оголосила вихід за статтею 50 вищезазначеного Договору. Головним пунктом і ціллю стало те, що Велика Британія за жодних обставин не залишиться членом Єдиного ринку, а буде покладатися лише на досягнення всеосяжної угоди. Отримавши відповідну кількість голосів Велика Британія задіяла статтю 50 Лісабонського договору та запустила процес виходу з ЄС.

Внутрішньополітичні виклики та протиріччя супроводжували уряд Терези Мей за весь час її прем'єрства та само собою поступово ускладнювали та сповільнювали процеси, пов'язанні з реалізацією Brexit. Взаємодія з парламентом поступово набула конфронтаційного характеру. Численні спроби уряду зберегти контроль над переговорним процесом призвели до зворотного результату – посилення ролі Палати громад, а в свою чергу і парламентської опозиції, що стало результатом неодноразового відхилення Угоди про вихід. А протистояння з представниками Лейбористської партії та розкол в Консервативній партії підірвали лідерську позицію Мей. Після третьої поразки Терези Мей, вона оголосила про свій намір піти у відставку, ця відставка була зумовлена не стільки самим фактом провалу Brexit, а скільки глибокою кризою політичного управління, що виникла навколо процесу реалізації цього механізму.

А от щодо комунікаційної стратегії Терези, то вона мала кілька стратегій, в першу чергу, дотримання правил ввічливості, пом'якшення різних соціальних питань та прагнення уникнути суспільного резонансу, масових обурень, які могли б призвести до певних мітингів та страйків, а також Тереза Мей вміло використовувала маніпулятивні елементи, вміло вела гру слів, якими виражала

чітке бажання донести до аудиторії головний зміст промов. Окрім того, у її словах містилися слова патріотизму, всі дії стосувалися благополуччя та щасливого майбутнього Великої Британії. Тереза Мей фокусувала аудиторії на ключових поняттях, використовувала багато повторень та інверсій, за допомогою синонімічної гри слів, а також влучно використовувала, як економічні так і політичні терміни для донесення теми питання, крім того мала влучну аргументацію стосовно власних дій.

РОЗДІЛ 4

НАСЛІДКИ КРИЗОВОГО ЛІДЕРСТВА Т. МЕЙ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ

4.1. Оцінка впливу управлінських рішень Т. Мей на зміст та результати Угоди про вихід (Withdrawal Agreement)

Перш ніж розглянути основні частини Угоди про вихід, слід окреслити визначення управлінських рішень. Управлінське рішення – це результат свідомого вибору суб'єктом управління одного з варіантів дій, які спрямовані на досягнення поставленої мети на початковій стадії, вирішення проблеми або швидке покращення ситуації в організації. Це також один із ключових моментів, який поєднує в собі аналіз, інтуїцію, швидке прийняття рішення, творчий погляд, досвід.

Якщо розглядати Терезу Мей та її управлінські рішення, то можна дійти висновку, що рішення мали єдину лінію, тобто були направлені на виконання своїх поставлених цілей, тобто на волю народу щодо виходу з ЄС, збереження єдності Сполученого Королівства, одним словом базувалися на стабільності, лояльності і звичайно ж на наполегливості.

Угода про вихід Великобританії з ЄС (Withdrawal Agreement) складається з 599 сторінок, підписана 24 січня 2020 року встановлювала умови виходу Сполученого Королівства з ЄС. 31 січня 2020 року документ набув чинності і Великобританія вийшла з ЄС.⁸² Слід нагадати, що дана Угода вміщувала в себе такі головні пункти, які були висунуті Терезою Мей, а саме:

1. Припинення юрисдикції Суду справедливості ЄС на території Великобританії, окрім питань, які стосуються прав громадян з пов'язаним протоколом щодо Північної Ірландії.

2. Торгівля без мит та квот на більшість товарів, але із введенням перевірки щодо кінця вільної торгівлі послугами.

⁸²Department for Exiting the European Union. New Withdrawal Agreement and Political Declaration. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/new-withdrawal-agreement-and-political-declaration> (date of access 03.05.2026).

3. Погашення фінансових зобов'язань перед бюджетом ЄС, які виникли під час членства зі сторони Великобританії.

4. Збереження прав людини на проживання та роботу (громадян ЄС у ВБ та громадян ВБ у ЄС).

5. Встановлення часового простору для налагодження нових відносин з дотриманням правил членами ЄС, однак не будучи самими членами ЄС.

Якщо розглядати вищезазначену Угоду зі сторони управлінських рішень Терези Мей, то варто виділяти, як позитивні так і негативні сторони, що продемонстровано в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Позитивні та негативні рішення Терези Мей

№	Позитивні	Негативні
1.	Уникнення громадянського та економічного хаосу методом узгодження з Брюсселем проекту угоди про вихід.	Неодноразове відхилення парламентом угоди про вихід, що підкреслювало слабкість підтримки.
2.	Між Північною Ірландією та Ірландією для підтримання миру було прибрано «жорсткий» кордон.	Відсутність змоги запропонувати робочу альтернативу для задоволення парламенту.
3.	Узгодження документу та усунення внутрішніх розбіжностей на рівні уряду з метою отримання підтримки проекту угоди від Кабінету Міністрів ВБ.	Ослаблення позицій уряду саме через невизначеності та відкладання голосування внаслідок відсутності потрібної кількості голосів.
4.	95% узгодження проекту Угоди, що продемонструвало реальний прогрес у двосторонніх	Відставки деяких міністрів, міжособні конфлікти у Кабінеті Міністрів, підірвання єдності уряду,

	переговорах.	неузгодженість умов.
5.	–	Провал основної угоди, введення в дію плану «Б» - відсутність широкої підтримки, слабкість підготовлених рішень.

Джерело: систематизовано автором

Найбільшого значення в її управлінських рішеннях відіграла роль Протоколу між Північною Ірландією та Ірландією, що додавався до Угоди про вихід як обов'язковий документ та як один із головних пунктів про вихід. «Бекстоп» став один із найбільш суперечливих аспектів Брекзиту, даний аспект виявляв великі розбіжності не лише між урядом ВБ, Ірландії та ЄС, але і всередині всіх політичних партій, Північній Ірландії. Своїми управлінськими рішеннями Тереза Мей не скасувала «бекстоп», не провалила його, а навпаки заявила про себе, як лідера, що продовжує битися та вносити зміни до його умов. Проте її рішення «битися до останнього» за «бекстоп» стало причиною її падіння, однак Борис Джонсон – наступник Терези Мей використав план Терези хоч і вніс свої зміни, замінивши на митний кордон в Ірландському морі.

Також Тереза Мей одна із прем'єр-міністрів яка внесла «рахунок за вихід», тобто Велика Британія зобов'язана заплатити немалі кошти (35 млрд фунтів стерлінгів) ЄС за вихід, окрім того, Тереза говорила, що можуть бути програми в яких Британія буде залишатися і брати участь, тому готова буде платити за це все відповідну вартість.

Оглядаючи позитивні та негативні рішення Терези Мей можна з твердістю сказати, що саме її управлінські рішення написали долю Withdrawal Agreement. Тому що, лише вона володіла найсильнішими аспектами, що базувалися на опрацюванні угоди до дрібниць з юридичної сторони, окрім того, Тереза мала навіть відпрацьовані плани, так званий план «Б», а також завжди тримала при собі відповідальність, прагматизм та орієнтувалася на міжнародну стабільність.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що Терезі Мей не вистачило чітко допрацьованої стратегії, так як вона не адаптувала та максимально не розкрила Угоду для парламенту та її реальності. Однак Withdrawal Agreement під керівництвом Терези був максимально компромісним, юридично-структурованим документом спрямованим на повний вихід ВБ з ЄС.

4.2. Наслідки Brexit для європейської політики: зміна балансу сил і роль провідних держав ЄС (Франції та Німеччини)

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу мав наслідки як у загальноєвропейському так і світовому значенні, це стало «визначною» подією в історії європейської інтеграції. Початкова стадія Brexit внесла свої зміни – початок дезінтеграційних процесів, що спровокували перегляд формату відносин ВБ та ЄС. Однак, були і позитивні сторони – трансформація внутрішньої конфігурації сил в межах самого Союзу, завдяки цьому відбулися зміни вже в установленому балансі сил європейської політичної системи та зміна в ролях провідних держав-членів.

Загальновідомим фактом є те, що до 2020 року Сполучене Королівство вважалось одним з ключових держав-членів Євросоюзу. Держава займала третє місце за розміром економіки ЄС та відзначалась своєю провідною військовою потужністю. Маючи статус постійного члена Ради Безпеки ООН, стала чи не єдиною поряд із Францією ядерною державою в межах ЄС. Покидаючи межі європейської спільноти, Велика Британія спричинила суттєві наслідки для політичної, економічної та безпекової сфери впливу Європейського Союзу. Тож, Brexit для Євросоюзу означав лише одне – втрата одного з найбільш перспективних її важелів.

Загалом, проблематика Brexit має виразний регіональний вимір, оскільки наслідки цього процесу істотно вплинули на внутрішню динаміку розвитку Європейського Союзу. Серед найбільш очевидних тенденцій можна виокремити наступні:

1) Brexit став фактором поширення євроскептичних настроїв у державах-членах ЄС, адже сам факт виходу однієї з провідних країн із Союзу поставив під сумнів принцип незворотності інтеграційного процесу.

2) Поширення дезінтеграційних та націоналістичних настроїв у суспільствах та колах політичних еліт окремих країн-членів Євросоюзу.

3) ЄС зазнав репутаційно-іміджевих втрат на міжнародній арені, що знизило привабливість інтеграції як універсального та ефективного механізму поширення демократичних цінностей, економічного добробуту та політичної стабільності.

4) Послаблення ресурсної бази ЄС, зокрема у сфері Спільної зовнішньої політики і політики безпеки, а також економічні втрати пов'язані зі зменшенням бюджетних надходжень після виходу одного з найбільших інвесторів.

5) Послаблення внутрішньої консолідації ЄС, що вплинуло на темпи та перспективи щодо подальшого розширення, адже відтепер пріоритетом стало збереження єдності та забезпечення функціонування вже існуючої структури.

6) Перегрупування сил на рівні провідних держав-членів, що означало руйнацію моделі «великої трійки», а саме: Франція-ФРН-Велика Британія та трансформація балансу сил на користь франко-німецького ядра інтеграції.⁸³

Найбільш важливим наслідком зміни балансу сил в межах Європейського Союзу після Brexit стало послаблення безпекового потенціалу об'єднання. Велика Британія відігравала амбівалентну і водночас стратегічну роль у формуванні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ). Країна була одним з найбільших інвесторів у систему європейської безпеки та оборони, зокрема, займала провідні позиції за обсягом оборонних витрат, інвестицій у військове дослідження та технічне забезпечення операції ЄС. Однак, атлантична орієнтація Лондона та його стратегічний пріоритет трансатлантичного партнерства зумовило скептичне ставлення до ідей

⁸³Грубінко А. В., Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.

формування європейської армії чи поглиблення Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Таким чином, виник парадокс, адже з однієї сторони Британія зміцнювала ресурсну базу ЄС, а з іншого блокувала його подальшу інституційну автономізацію в безпековій сфері. Покинувши межі об'єднання, ЄС втратив одну з наймогутніших військових держав Європи. А це призвело до суттєвого скорочення оборонного потенціалу Союзу та посилило залежність від НАТО, і відповідним чином, США. У таких складних умовах, провідні держави-члени, насамперед, Франція та Німеччина намагалися скористатися ситуацією для зміцнення власних позицій в ЄС.

Франція та Німеччина, на відмінну від атлантичної орієнтації Великої Британії були представниками традиційного європоцентричного підходу, орієнтованого на поглиблення інтеграційних процесів, впровадження реформ, та посилення наднаціональних інституцій. Попри наявність концептуальних розбіжностей у баченні майбутнього європейського проєкту, усі три країни, прагнули зміцнити власні позиції в європейській політиці, зокрема, через формування мереж двостороннього співробітництва з іншими державами-членами поза суто інституційними рамками ЄС. Водночас, історично сформована конкуренція за сфери впливу, зокрема, в Центрально-Східній Європі, Середземномор'ї та на пострадянському просторі не дозволила їм сформувати комплексне та консолідоване «ядро» інтеграції в межах трикутника Франція-ФРН-Велика Британія. Остаточне рішення Лондона покинути межі ЄС, кардинально змінило усталену конфігурацію політичної та безпекової системи об'єднаної Європи, що означало фактичну руйнацію моделі тристороннього балансу, так званої взаємодії «великої трійки». У результаті чого, Німеччина та Франція оволоділи ширшими можливостями формування стратегічного порядку денного Європейського Союзу, що особливо проявилось у сферах економічного управління та оборонної співпраці.

Разом із тим, посилилась внутрішня конкуренція за концентрацію впливу у франко-німецькому ядрі. А це означало, що Brexit само собою створив передумову для початку нового етапу боротьби за лідерство між Францією та

ФРН. Німеччина будучи головним фінансовим спонсором та державою з найбільшою економікою в ЄС, посилила свої позиції в питаннях економічної політики. В свою чергу, Франція залишившись єдиною ядерною державою та постійним членом Ради Безпеки ООН, прагнула зміцнити своє політичне та безпекове лідерство тим самим просуваючи свою концепцію стратегічної автономії Європи.

З цієї причини, гостро постало питання активізації участі інших держав-членів. Для приклада, Іспанія отримала всі потенційні можливості для посилення свого впливу як великої південноєвропейської економіки. Держави «Вишеградської четвірки» намагалися консолідувати свої позиції для балансування у франко-німецькому домінуванні. В свою чергу, Польща посягала на роль регіонального лідера в Центрально-Східній Європі. Дедалі більше субрегіональних коаліцій під проводом тієї ж самої Польщі все більше зміщувала свій вектор в сторону підтримки США, що свідчило про збереження атлантичного виміру європейської політики навіть після виходу Великої Британії з ЄС.⁸⁴

Отже, Brexit став рушійною силою, що поклала початок для глибоких трансформацій в системі європейської інтеграції та міжнародних відносин. Руйнація усталеного балансу в межах так званої «великої трійки» (Франція-ФРН-Велика Британія) спричинила зміну конфігурації впливу усередині ЄС та розмежування механізму ухвалення стратегічних рішень. Ліквідація британського чинника внутрішнього стримування, який забезпечував рівновагу між атлантичним та європоцентричним вектором розвитку об'єднання, посилило позиції Німеччини, водночас, спонукаючи Францію активізувати зусилля в боротьбі за політичне лідерство. Разом із тим, трансформація не відповідала інтересам ані «малих», ані нових держав-членів, які вважали Велику Британію гарантом збереження внутрішнього балансу на противагу

⁸⁴Грубінко А. Конфліктогенний потенціал Брекзиту: національний, регіональний і глобальний виміри. *Україна дипломатична*. 2020. Вип. 21. С. 803–821.

домінуванню франко-німецького тандему. Наслідком цього, стало посилення процесів коаліційного перегрупування та пошуку нових форматів співпраці.

Таким чином, наслідки Brexit вийшли далеко за межі двостороннього діалогу Лондон-Брюссель. Порушення існуючого тристороннього балансу на користь франко-німецького ядра, актуалізувало питання нової моделі лідерства, стійкості внутрішнього балансу та довгострокової перспективи європейського проєкту в умовах зростання внутрішніх та зовнішніх викликів.

4.3. Порівняльний аналіз лідерського стилю Т. Мей та її наступників у контексті реалізації політики Brexit

Тереза Мей є яскравим прикладом теорії «скляної скелі», тобто це призначення жінки на посаду під час важкого періоду для країни, та пряме зіткнення жінки із кризою, коли ризик невдачі максимально високий та програшний для керівника, посадовця. Цей термін отримав свій початок із 1980 року і був виведений феміністками.⁸⁵ Тереза Мей прийшовши до влади бачила розбіжність її плану та відсутність чіткого шляху вперед. Хоча вона впевнено боролася за вихід Британії, обіцяла поважати кожного громадянина та його голос за повний вихід з ЄС та при цьому зіткнулася з перевіркою та критикою в свою сторону щодо Брекситу.

Тереза Мей через нездатність забезпечити підтримку парламенту щодо угоди про вихід ВБ з ЄС подалася у відставку 24 травня 2019 року, одразу після зустрічі з головою комітету 1922, який керує справами Консервативної партії, однак повний вихід з посади як прем'єр-міністра відбулося лише 24 липня 2019 року, тому що відбувалося обрання її наступника.

Таким чином, після відставки Терези Мей закріпилося твердження, що жінок обирають саме для того, щоб швидко звільнити, коли виникають певні

⁸⁵Breaking the Glass Ceiling, only to step onto a Glass Cliff? Sage. 2025. 2025. URL: <https://www.sagepub.com/explore-our-content/blogs/posts/asia-pacific-insights/2025/03/03/breaking-glass-ceilings-and-glass-cliffs-to-accelerate-action-on-international-women-s-day-2025> (date of access 03.05.2026).

проблеми.⁸⁶ Як підкреслила Р. Прінс: «Мей опинилася заручницею власної щоденної боротьби за виживання...»⁸⁷

Наступником став – Борис Джонсон прихильник жорсткого Brexit, бажав повністю вивести країну зі складу ЄС з чітко встановленою датою – 31 жовтня 2019 року.

Борис Джонсон неодноразово наголошував на тому, що коли країна покине ЄС, то зможе вільно рухатися вперед, адже зросте рівень бізнесу, Британія буде зосереджена лише на пріоритетах британського народу, буде вирішено питання прожиткового рівня, але в першу чергу Британія матиме право відновити свій статус.

«Ми хочемо завершити Брекзит, щоб зробити Британію найкращим місцем у світі для життя, навчання, створення сім'ї, відкриття бізнесу», саме такими словами Борис Джонсон наполягав на завершенні Брекзиту.⁸⁸

Тож для чіткого окреслення лідерських цілей Бориса Джонсона щодо угоди про вихід ВБ з ЄС, слід розглянути його ідеї:

- 1) Завершення процедури виходу. Забезпечити ратифікацію нової угоди про вихід та формально завершити членство до 30 січня 2020 року.
- 2) Вихід з єдиного ринку та митного союзу ЄС. Це включатиме в себе повний контроль над торгівельною та митною політикою, окрім того, буде припинено підпорядкування правилам ЄС щодо вільного руху товарів, послуг та інших послуг.
- 3) Повний контроль над імміграцією. Скасувати повністю свободу для пересування громадян ЄС з подальшим забезпеченням бальної імміграційної системи.
- 4) Уникнення «жорсткого кордону» між Північною Ірландією та Республікою Ірландії, однак з переглядом та оцінкою раніше продуманого та

⁸⁶Kulich C., Ryan M. K. Glass cliff. *Oxford research encyclopaedia of business and management: Human Resource Management*. 2017. 34 p.

⁸⁷Szucko A. Glass Cliff and Brexit: Theresa May's legacy as Prime Minister. *Journal of Contemporary European Research*. 2022. Vol. 18, no. 1. 18 p. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v18i1.1243> (date of access: 03.05.2026).

⁸⁸Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2014. 288 с.

введеного плану Терезою Мей. Окрім того, це включало в себе найголовніше, Ірландське море – митний контроль, а Північна Ірландія – політичний кордон.

5) Своя торгівельна політика, тобто укладання власних торгових угод з країнами поза Європою, окрім того, укладання Угоди про співробітництво та торгівлю з ЄС.

Виконання вищезазначених завдань надасть право повернути Великій Британії контроль над законодавством, фінансами. Напевно, Борис Джонсон – зробив більше, ніж будь-хто інший, щоб цілеспрямовано сформуванню сильну позицію країни, та відіграв найважливішу роль у формуванні зовнішньої політики після Brexit.

Борис Джонсон та його лідерські результати були проявлені саме у таких напрямках: Угода про торгівлю та співпрацю, що включала в себе лише позитивні пункти, наприклад, відсутність тарифів та квот на торгівлю, контроль законів, фінансів і звісно ж рибних ресурсів, а також свобода пересування громадян між ВБ та ЄС, членство ВБ в Європейському єдиному ринку та Митному союзі. Однак, у липні 2022 року після досягнення своїх цілей, Борис Джонсон подав у відставку.

5 вересня 2022 року на посаду після Бориса Джонсона приходить Ліз Трасс, саме вона стає третьою жінкою на цій посаді після Маргарет Тетчер та Терези Мей. Варто зазначити, що вона була проти виходу Британії з ЄС, однак швидко змінила свою думку, та підтвердила, що повністю підтримує вибір народу – вихід з ЄС. Хоча на посаді Ліз була не довго, однак за ці 49 днів свого правління вона проявила себе з позиції лідера.

Це мало місце у поширенні Брекзит – торгівлі, саме як міністерка міжнародної торгівлі, що також намагалася вирішувати наслідки Брекзиту, які стосувалося протоколу щодо Північної Ірландії (даний протокол встановлював, що Північна Ірландія фактично залишалася у митній зоні ЄС, і всі товари які проходили – підлягали перевірці.)

Наступним після Ліз на посаду прийшов Ріші Сунак у жовтні 2022 року, отримавши титул наймолодшого очільника за останні 200 років, та в той же час

найперший, хто мав індійське походження. Ріші Сунак завжди мав одну думку щодо Брекзиту і вона була лише за вихід Британії з ЄС, тому що Британія буде так чином краще розвиватися. Його гаслом було: «регулярна свобода». Таким чином, під час його правління лідерські навички зосереджувалися на чітких позиціях, а саме: укладання торгівельних угод, які були пов'язані з відходом від ЄС.

Тому, слід детальніше розглянути угоду щодо Північної Ірландії. Головними напрямками Ріші Сунака були нові правила для Північної Ірландії, які стали продовженням та змінами до вже існуючого Протоколу. Таким чином, новим механізмом від прем'єр-міністра стало Windsor Framework, дана Угода мала поділ на «червоне» (вивіз товарів за межі Північної Ірландії) та «зелене» (товари які не будуть вивозитися за межі Північної Ірландії) це б мало зменшити тривалі та зайві перевірки на митному кордоні зі збереженням єдиної митої території ВБ без будь-якої бюрократії.

Окрім того, Ріші Сунак весь час намагався зберегти суверенітет ВБ, але в той же час зменшував напругу навколо Брекзиту та все, що стосувалося його, тому що, він не хотів повертатися до тісних відносин з ЄС, навпаки намагався якомога відтягнути, в той же час, коли міністерства під його керівництвом шукали всі можливі шляхи до тісної співпраці.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене зробимо висновок, що після «залізної леді», тобто Терези Мей кожен з її наступників, а саме Борис Джонсон, Ліз Трасс та Ріші Сунак вносили свої зміни, однак розділяли позицію Терези Мей та не допускали будь-якого переломного сценарію, який міг би повернути все назад, окрім того, кожен з них зміг проявити себе як окремого лідера у вирішенні поставлених задач, що стосувалися Брекзиту, зокрема, кожен з них володів елементами прагматизму, компромісу, що викликало неабияку критику, але і в той же час підтримку з боку різних політичних сил.

За результатами проведеного дослідження в четвертому розділі даної роботи, а саме, що стосувалося наслідків кризового лідерства Т. Мей та трансформації євроінтеграційного курсу можна зробити наступні висновки:

Тереза Мей та її управлінські рішення були направлені на виконання поставлених собою завдань, які базувалися на стабільності, лояльності і звичайно ж на наполегливості, а саме виконання волі людей щодо виходу з ЄС та збереженні єдності Сполученого Королівства. Завдяки Терезі Мей було визначено долю Withdrawal Agreement, дана угода була юридично опрацьованою до деталей. Тереза Мей завжди мала на меті план «А», однак у запасі тримала і «Б», тому що, вона неабияк знала, що завжди щось може піти не так. Саме це й стало тим випадком, коли Тереза Мей недопрацювала свою стратегію і зазнала краху на міжнародній арені. Головна її помилка полягала в тому, що вона не змогла адаптувати Угоду про вихід (Withdrawal Agreement) до реалій британського парламенту. Варто відзначити, що сама Угода (Withdrawal Agreement) була максимально компромісним, юридично чітким документом, який повністю забезпечував вихід Великої Британії зі складу ЄС. Тож, Мей розробила сильний документ, але не зуміла знайти політичну підтримку.

Звісно ж Brexit мав і наслідки для європейської політики, тому що в першу чергу, була послаблена безпека, так як Британія відігравала важливу роль у формуванні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ), тому що, була одним з найбільших інвесторів у систему європейської безпеки та оборони. Окрім того, Brexit створив неймовірну конкуренцію між Німеччиною та Францією, внаслідок чого розпочалася боротьба за лідерство. Німеччина маючи найбільшу економіку та будучи головним фінансовим спонсором, хотіла посилити свою позицію в питаннях економічної політики, а Франція будучи єдиною ядерною державою та постійним членом Ради Безпеки ООН, максимально прагнула зміцнити своє політичне, безпекове лідерство тим самим просуваючи свою концепцію стратегічної автономії Європи. Тому, в кінцевому результаті Brexit вийшов за межі двостороннього діалогу Лондон-Брюссель, однак цим запустив механізм глибоких трансформацій в системі

європейської інтеграції та міжнародних відносин. Посилення коаліційного перегрупування та пошук нових форматів співпраці стало наслідком Brexit.

Через нездатність забезпечити підтримку парламенту щодо угоди про вихід ВБ з ЄС Тереза Мей подалася у відставку, однак її наступники не здали позиції та далі підтримували ідею Терези Мей, а саме удосконалювали та доопрацьовували план виходу.

Борис Джонсон мав на меті такі ідеї – вихід з єдиного ринку та митного союзу ЄС; повний контроль над імміграцією; своя торгова політика; уникнення «жорсткого кордону» між Північною Ірландією та Республікою Ірландії; звершення процедури виходу ВБ з ЄС.

Ліз Трасс – намагалася вирішувати наслідки Брекзиту, що стосувалося протоколу щодо Північної Ірландії.

Ріші Сунак – розробляв нові правила (Windsor Framework) для Північної Ірландії, які стали продовженням та змінами до вже існуючого Протоколу. Дана Угода мала «зелений» та «червоний» поділ, що допомогло б зменшити тривалі та зайві перевірки на митному кордоні зі збереженням єдиної митої території ВБ без будь-якої бюрократії. Окрім того, весь час намагався зберегти суверенітет ВБ.

Таким чином, кожен з вищезазначених наслідників Терези Мей змогли проявити свої лідерські навички та винести своє бачення нової Британії без ЄС.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено комплексне дослідження кризового лідерства Терези Мей у контексті трансформації євроінтеграційного курсу Великої Британії в період 2016–2019 рр. Проведений аналіз дозволив виявити особливості політичного керівництва в умовах масштабної внутрішньополітичної та зовнішньополітичної кризи, спричиненої результатами референдуму щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу.

У ході дослідження встановлено, що проблема кризового лідерства в сучасній політичній науці посідає важливе місце, оскільки ефективність управлінських рішень у кризових умовах безпосередньо впливає на стабільність держави та її міжнародні позиції. Аналіз наукової літератури та джерельної бази засвідчив наявність значної кількості праць, присвячених феномену Brexit та діяльності Терези Мей, проте комплексне вивчення взаємозв'язку між кризовим лідерством прем'єр-міністра та трансформацією європейського курсу Великої Британії залишається актуальним напрямом наукових досліджень.

Визначено, що кризове лідерство являє собою особливий тип політичного управління, який передбачає ухвалення стратегічних рішень в умовах високої невизначеності, політичного тиску та суспільної поляризації. Особливістю такого лідерства є необхідність поєднання ефективної комунікації, здатності до переговорів, управління конфліктами та забезпечення легітимності прийнятих рішень. Встановлено, що особистість політичного лідера відіграє важливу роль у формуванні зовнішньополітичного курсу держави, особливо в переломні історичні періоди.

Дослідження історичного розвитку відносин між Великою Британією та Європейським Союзом дозволило зробити висновок, що Brexit став закономірним результатом тривалих суперечностей між британською моделлю державного суверенітету та поглибленням інтеграційних процесів у ЄС. До ключових передумов виходу Великої Британії з Європейського Союзу

належали зростання євроскептичних настроїв, міграційна криза, економічні дискусії щодо внесків до бюджету ЄС та внутрішньопартійні протиріччя в Консервативній партії.

Установлено, що після вступу на посаду прем'єр-міністра Тереза Мей опинилася в умовах складної політичної ситуації, яка вимагала одночасного виконання результатів референдуму, збереження політичної стабільності держави та підтримання конструктивних відносин з Європейським Союзом. Її стратегія реалізації Brexit базувалася на концепції «Червоних ліній», які передбачали вихід Великої Британії з єдиного ринку, митного союзу та припинення юрисдикції Суду ЄС. Разом з тим запропонований урядом «План Чекерс» став спробою знайти компроміс між прихильниками жорсткого та м'якого Brexit, однак не отримав належної підтримки ані всередині країни, ані серед європейських партнерів.

Аналіз переговорного процесу між урядом Терези Мей та Європейським Союзом показав, що головними перешкодами для досягнення політичного компромісу стали питання ірландського кордону, майбутнього торговельного режиму та механізмів забезпечення виконання домовленостей після виходу Великої Британії з ЄС. Незважаючи на досягнення Угоди про вихід, уряд Мей не зміг забезпечити її ратифікацію в Палаті громад, що стало свідченням обмеженої ефективності застосованих політичних та переговорних механізмів.

Встановлено, що одним із головних чинників послаблення політичних позицій Терези Мей стали внутрішньополітичні конфлікти. Прем'єр-міністр зіткнулася з опором як з боку парламентської опозиції, так і з боку власної партії, де існували суттєві розбіжності щодо майбутнього формату відносин з Європейським Союзом. Відсутність стійкої парламентської більшості після дострокових виборів 2017 року значно ускладнила процес реалізації урядової стратегії.

Дослідження комунікаційної політики Терези Мей засвідчило, що її стиль публічного управління характеризувався стриманістю, прагматизмом та орієнтацією на інституційні механізми ухвалення рішень. Водночас недостатня

гнучкість комунікаційної стратегії та обмежена здатність формувати широкий суспільний консенсус негативно вплинули на рівень громадської підтримки урядової політики щодо Brexit.

У результаті аналізу наслідків кризового лідерства Терези Мей встановлено, що саме за її прем'єрства були сформовані основні політичні та правові параметри виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Незважаючи на відставку та неможливість завершити процес Brexit, її діяльність заклала основу для подальших рішень наступних урядів.

Дослідження також показало, що Brexit спричинив суттєві зміни у структурі європейської політики. Вихід Великої Британії посилив роль Франції та Німеччини як провідних держав Європейського Союзу, змінив баланс сил усередині інтеграційного об'єднання та стимулював перегляд підходів до подальшого розвитку європейського проєкту.

Порівняльний аналіз лідерських стилів Терези Мей та її наступників дозволив зробити висновок, що головною особливістю її політичного керівництва було прагнення до компромісу та інституційної легітимності рішень. На відміну від неї, наступні британські лідери застосовували більш конфронтаційні та політично мобілізаційні підходи до реалізації Brexit. Разом із тим саме досвід Терези Мей демонструє складність управління масштабними політичними трансформаціями в умовах глибокої суспільної поляризації.

Отже, кризове лідерство Терези Мей стало важливим етапом у процесі трансформації євроінтеграційного курсу Великої Британії. Її діяльність відображає специфіку функціонування демократичних інститутів в умовах політичної кризи та засвідчує визначальне значення особистості політичного лідера у процесі ухвалення стратегічних зовнішньополітичних рішень. Досвід прем'єрства Терези Мей має важливе теоретичне та практичне значення для подальших досліджень кризового лідерства, політичного управління та трансформаційних процесів у сучасних міжнародних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 288 с.
2. Гільченко О. Л., Светлакова М. А., Булик М. В. Зовнішня політика країн Європи : навч. посібник. Ч. 1. Маріуполь : МДУ, 2021. 156 с.
3. Гогунська Т. О. Формування та реалізація принципів зовнішньої політики кабінету М. Тетчер на напрямку Європа-Америка (1979–1990 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Одеса, 2003. 20 с.
4. Грубінко А. В. Загальна зовнішня політика і політика безпеки ЄС як актуальна тема європейських наукових досліджень (на прикладі Великої Британії). *Проблеми та перспективи науки в умовах глобалізації* : матеріали V Всеукр. наук. конгр. (м. Тернопіль, 23–24 груд. 2009 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 46–47.
5. Грубінко А. В., Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.
6. Грубінко А. Дякуємо Боджо! Місія виконана. *Українська лінія*. 2022. URL: <https://ukrline.info/2022/07/21/dyakuyemo-bodzho-misiya-vykonana/> (дата звернення 03.05.2026).
7. Грубінко А. Конфліктогенний потенціал Брекзиту: національний, регіональний і глобальний виміри. *Україна дипломатична*. 2020. Вип. 21. С. 803–821.
8. Грубінко А. Участь Великої Британії у спільній зовнішній політиці і політика безпеки ЄС в контексті процесу «Brexit». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 10–13.
9. Далецька Ю. Піти по-англійські. Доля Brexit під питанням. *Український інтерес*. 2019. URL: <https://uain.press/articles/pity-po-anglijsky-dolya-brexit-pid-pytannjam-988450> (дата звернення: 03.05.2026).

10. Договір про Європейський Союз (консолідована версія) від 13 грудня 2007 року. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2012. С 326. Ст. 50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M050> (дата звернення: 03.05.2026).

11. Кемерон анонсував свою відставку після рішення британців про вихід із ЄС. *Тиждень*. 2016. URL: <https://tyzhden.ua/kameron-anonsuvav-svoiu-vidstavku-pislia-rishennia-brytantsiv-pro-vykhid-iz-IES/> (дата звернення: 03.05.2026).

12. Кибіч Я. Особливості британського підходу до процесу європейської інтеграції. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Т. 40. С. 58–66.

13. Клим О. Британський євроскептицизм та його вплив в умовах Brexit. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 6. С. 169–178.

14. Кормоді О. В британському парламенті вирішується доля Брекзиту, а разом з ним – і Євросоюзу. *Бабель*. 2019. URL: <https://babel.ua/texts/37161-sogodni-v-britanskomu-parlamenti-virishuyetsya-dolya-brekzitu-a-razom-z-nim-i-yevrosoyuzu-poyasnyuyemo-sut-podiy-maksimalno-dokladno-i-prostimi-slovami> (дата звернення: 03.05.2026).

15. Лейбористська партія Британії виступить проти виходу країни з ринку ЄС після Brexit. *РБК-Україна*. 2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/leyboristskaya-partiya-britanii-vystupit-1503814985.html> (дата звернення: 03.05.2026).

16. Лушагіна Т., Клименко Д. “BREXIT” для Європейського Союзу: ризику та проблеми. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2017. Т. 297, вип. 285. С. 99–105.

17. Не піти по-англійськи: чому Британія йде з ЄС і коли це все-таки станеться? *Аналітичний центр ADASTRA*. 2019. URL: <https://adastra.org.ua/blog/ne-piti-po-anglijski-chomu-britaniya-jde-z-yes-i-koli-ce-vse-taki-stanetsya> (дата звернення: 03.05.2026).

18. Пик С. BREXIT і концепція «Глобальної Британії». *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2020. Вип. 48. С. 71–88.
19. Прем'єр Великої Британії Тереза Мей оголосила про відставку. *TCH*. 2019. URL: <https://tsn.ua/svit/prem-yer-velikoyi-britaniyi-tereza-mey-ogolosila-pro-vidstavku-1350939.html> (дата звернення: 03.05.2026).
20. Резникова О. Економічні наслідки виходу Великобританії із ЄС : кваліфікаційна робота бакалавра : 051 Економіка / Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2024. 63 с.
21. Рігерт Б. Три роки Brexit-страждань: Мей здалася і подала у відставку. *DW*. 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/три-роки-страждань-під-знаком-brexit-тереца-мей-здалася-і-подала-у-відставку/a-48859979> (дата звернення: 03.05.2026).
22. Руденко К. Зовнішня політика кабінету Б. Джонсона: здобутки та прорахунки : кваліфікаційна робота магістра : 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. 82 с.
23. Рудько С. Проблеми відносин Великої Британії та Європейського Союзу під час Brexit. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2017. Т. 309, вип. 297. С. 54–59.
24. Соколов В., Соколов А. Зовнішня політика лейбористів: власний курс чи продовження політики торі? *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 137–143.
25. Соколова В. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у XXI столітті. *Правова держава*. Одеса : Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2018. № 29. С. 147–155.
26. Соломко О. У парламенті Британії виключили третє голосування за Brexit без зміни угоди. *NV*. 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/u-parlamenti-britaniji-viklyuchili-tretye-golosuvannya-za-brexit-bez-zmini-ugodi-50011500.html> (дата звернення: 03.05.2026).

27. Сталове́рова Г. В. Особливості перемовин щодо членства Великобританії в ЄС. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 15. С. 313–322.

28. Тереза Мей представила основні пункти плану реалізації Brexit.

LB.ua. 2017. URL:

https://lb.ua/world/2017/01/17/356131_tereza_mey_predstavila_osnovnie.html (дата звернення: 03.05.2026).

29. Ansell C., Boin A., 't Hart P. Political Leadership in Times of Crisis. *Oxford University Press*, 2014. P. 418–433. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653881.013.035> (date of access: 03.05.2026).

30. Boin A., 't Hart P. Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible. *Public Administration Review*. 2003. P. 544–553.

31. Boin A., 't Hart P., Kuipers S. The Crisis Approach. *Handbook of Disaster Research*. 2017. P. 23–38.

32. Breaking the Glass Ceiling, only to step onto a Glass Cliff? *Sage*. 2025. URL: <https://www.sagepub.com/explore-our-content/blogs/posts/asia-pacific-insights/2025/03/03/breaking-glass-ceilings-and-glass-cliffs-to-accelerate-action-on-international-women-s-day-2025> (date of access 03.05.2026).

33. Brexit: EU leaders set to move talks on to next stage. *BBC News*. 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-42362507> (date of access 03.05.2026).

34. Cabinet Office. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy> (date of access: 03.05.2026).

35. Cabinet Office. The Cabinet Manual. 1st edition. London : Cabinet Office, 2011.

36. Carswell S. Brexit explained: What is Theresa May's Chequers plan? *The Irish Times*. 2018. URL: <https://www.irishtimes.com/news/world/uk/brexit->

[explained-what-is-theresa-may-s-chequers-plan-1.3661485](#) (date of access 03.05.2026).

37. Department for Exiting the European Union. New Withdrawal Agreement and Political Declaration. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/new-withdrawal-agreement-and-political-declaration> (date of access 03.05.2026).

38. Full text of the speech by Prime Minister Theresa May. 2017. URL: <https://static.rasset.ie/documents/news/theresa-may-speech.pdf> (date of access 03.05.2026).

39. Full Theresa May's speech on Brexit in Grimsby. *Brexit central*. 2019. URL: <https://brexitcentral.com/full-text-of-theresa-mays-speech-on-brexit-in-grimsby/> (date of access 03.05.2026).

40. Holden M. Factbox: Brexit case in Britain's Supreme Court - how will it work? *Reuters*. 2016. URL: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-article50-factbox-idUSKBN13P1SA/> (date of access 03.05.2026).

41. Jones G. The Power of the Prime Minister 50 Years On. *The Constitution Society*, 2016. 139 p.

42. Klann G. Crisis Leadership: Using Military Lessons, Organizational Experiences, and the Power of Influence to Lessen the Impact of Chaos on the People You Lead. *Center for Creative Leadership*, 2003. 105 p.

43. Kulich C., Ryan M. K. Glass cliff. *Oxford research encyclopaedia of business and management: Human Resource Management*. 2017. 34 p.

44. Mitroff I. Crisis leadership: Planning for the unthinkable. John Wiley & Sons Inc., 2003. 144 p.

45. Oliver T. To be or not to be in Europe: is that the question? Britain's European question and an in/out referendum. *International Affairs*. 2015. Vol. 91, no. 1. P. 77–91. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12187> (date of access: 03.05.2026).

46. Owen J. Theresa May's Brexit deal: Chequers plan. *Institute for Government*. 2018. URL:

<https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/theresa-may-brexit-chequers-plan> (date of access 03.05.2026).

47. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. Government statement following Cabinet away day at Chequers. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/government-statement-following-cabinet-away-day-at-chequers> (date of access 03.05.2026).

48. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. PM Commons statement on EU reform and referendum: 22 February 2016. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-commons-statement-on-eu-reform-and-referendum-22-february-2016> (date of access 03.05.2026).

49. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. PM speech on our future economic partnership with the European Union. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-on-our-future-economic-partnership-with-the-european-union> (date of access: 03.05.2026).

50. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. Statement from the new Prime Minister Theresa May. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/statement-from-the-new-prime-minister-theresa-may> (date of access: 03.05.2026).

51. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech> (date of access 03.05.2026).

52. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. We have voted to leave the EU, but not Europe: article by Theresa May. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/we-have-voted-to-leave-the-eu-but-not-europe-article-by-theresa-may> (date of access 03.05.2026).

53. Rollings N. British industry and European integration 1961-1973: from first application to final membership. *Business and economic history*. 1998. Vol. 27, no. 1. P. 444–453. URL:

<https://thebhc.org/sites/default/files/beh/BEHprint/v027n2/p0444-p0454.pdf> (date of access 03.05.2026).

54. Rosenthal U., Boin A., Comfort L. (Eds.). *Managing Crises: Threats, Dilemmas, Opportunities*. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 2001. 354 p.

55. Schnapper P. Brexit, or Theresa May's Headache. *British Society Observatory*. 2018. URL: <https://journals.openedition.org/osb/2048?lang=en> (date of access 03.05.2026).

56. Seeger M. W., Sellnow T. L., Ulmer R. R. Communication, organization and crisis. *Communication Yearbook 21*. Thousand Oaks, CA : Sage, 1998. P. 231–275.

57. Smith M. Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation. *Cambridge University Press*, 2004. 291 p. DOI: <https://doi.org/10.1086/ahr/109.5.1635> (date of access: 03.05.2026).

58. Szucko A. Glass Cliff and Brexit: Theresa May's legacy as Prime Minister. *Journal of Contemporary European Research*. 2022. Vol. 18, no. 1. 18 p. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v18i1.1243> (date of access: 03.05.2026).

59. Taylor A. May T. Full transcript: Theresa May's first speech as Britain's prime minister. *The Washington Post*. 2016. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/07/13/full-transcript-may-promises-bold-new-positive-role-for-britain-after-brexit/> (date of access 03.05.2026).

60. Weidhase N. Theresa's tears: gendering mediations of populist leadership failures in Brexit Britain. *Feminist Media Studies*. 2023. 16 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/14680777.2023.2200552> (date of access: 03.05.2026).